

E T Ü T L E R

İMALÂT SANAYİMİZİN TOPLU GÖRÜNÜŞÜ (Üretim, Katma Değer, İstihdam)

**Prof. Dr. Mükerrerem HİÇ
ve Durmuş DÜNDAR**

1 — GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğundan kalan son ekonomik gücünü de, Kurtuluş Savaşında tüketen Türkiye ekonomisi, Cumhuriyet ile birlikte "Ekonomik Savaş" içine girmiştir.

Yarım yüzyıllık gelişme süresi içinde önemli altı devre tesbit edilmektedir¹.

- 1) Kuruluş yılları (1923 - 1938)
- 2) Savaş yılları (1939 - 1945)
- 3) Savaş sonrası (1946 - 1950)
- 4) Enflasyoncu büyüme yılları (1950 - 1958)
- 5) Durulma yılları (1959 - 1961)
- 6) Plânlı Kalkınma dönemi (1961'den bu yana).

Plânlı kalkınma döneminde esas ağırlık sanayi kesimine verilmiştir. Bu arada imalât sanayii üzerinde önemle durulan konuların başında gelmektedir.

Gayrisafi millî hasılanın durumunu plânlı devrenin başlangıcı olan 1963 yılından itibaren incelersek :

Birinci plân döneminde gayrisafi millî hasıla yılda ortalama olarak % 6,7 oranında bir artış göstererek plân hedefi olan % 7,0'a yaklaşmış bulunmaktadır. Ancak yıllara göre bu hedeften önemli sapmalar meydana gelmiştir. 1964, 1965 ve 1967 yıllarında gayrisafi millî hasıla % 7'nin altında bir hızla artarken 1963 ve özellikle 1966 da tarım sektörünün artış hızına bağlı olarak plân hedefi aşılmıştır.

1 D.P.T. Birinci beş yıllık plân, 1961, sayfa 9.

Tablo 1.1
GSMM Artık Oranları

	1963	1964	1965	1966	1967	1962-1967	Yıllık	
						Artışı	Ort. Artış	
GSMM	7.7	4.9	4.6	10.3	6.1	38.2	6.7	
				1968	1969	1970 ¹	1967-1970	Yıllık Ort. Artış
GSMM				6.7	6.3	4.8	18.9	5.9

Kaynak : Devlet Plânlama Teşkilâtı, 1971 yılı Programı, sayfa 23, Tablo 2.

(1) 1970 tahmin.

1963 - 1967 döneminde özellikle sanayii, inşaat ve ulaştırmada plân hedeflerine oranla önemli geri kalmalar olmuştur.

İkinci Beş Yıllık Plânın ilk üç yıllık döneminde 1963 - 1967 döneminde izlenen gelişmenin devam ettiği görülmektedir. Gayrisafi millî hasılanın artış hızı bu dönemde de daha çok tarım sektörünün etkisi altındadır.

1968 - 1970 döneminde gayrisafi millî hasılanın ortalama artış hızı % 5.9 olmuştur.

Tablo 1.2
1962 - 1967 Dönemi Sektörel Büyüme Hızları
(Yüzde Olarak)

	1963-1967 ortalaması
Tarım	3.2
Sanayii	9.7
İnşaat	8.0
Ulaştırma	7.2
Diğer	8.0

Kaynak : D.P.T., 1971 yılı programı, sayfa 24.

Tablo 1.3 Sektörel Büyüme Hızları (1968-1970)
(Yüzde Olarak)

	1968	1969	1970 Tahmin	Üç Yıllık Artış	Yıllık Ort. Artış
Tarım	1.9	— 0.1	— 2.0	— 0.1	—
Sanayi	10.0	9.4	5.7	25.1	8.4
İnşaat	10.3	8.8	8.2	27.3	9.1
Ulaştırma	8.0	8.8	6.7	23.5	7.9
Konut	9.2	9.1	9.1	27.4	9.2
Diğerleri	8.7	8.2	7.8	24.7	8.2

Tablo 1.4

Sektörlerin GSMH'ya Oranları

	1968	1969	1970 Tahmin
Tarım	28.9	27.2	25.4
Sanayii	17.2	17.7	17.9
İnşaat	5.4	5.6	5.7
Ulaştırma	5.9	6.0	6.1
Konut	3.2	3.3	3.5
Diğerleri	24.9	25.3	26.1

Kaynak : Devlet Plânlama Teşkilâtı, 1971 yılı Programı, sayfa 25, Tablo 4.

Tarım sektörü katma değeri ikinci plânın ilk üç yılında yetersiz bir gelişme göstermiştir. Sanayii sektöründe 1968 ve 1969 da % 10 civarında olan artış hızı 1970 ilk tahminlerine göre yavaşlamıştır.

İnşaat sektörü katma değer artış hızı azalan bir seyir izlemekte ise de yıllık olarak plân hedefinin üstünde bulunmaktadır.

Tarım sektörünün gayrisafi millî hasıla içindeki payı azalmaktadır. Sanayii sektörünün payı ise kararlılık göstermektedir. Aynı kararlı gelişme inşaat ve ulaştırma sektörlerinin payında da görülmektedir.

Sektörlerin yurt içi gelirleri içindeki paylarını gösteren tablo 1.5 tetkik edildiğinde, gene tarım kesiminin payının azaldığı sanayii sektörünün yapının ise kararlılık gösterdiği görülmektedir.

Tablo 1.5

Sektörlerin Yurt İçi Gelirler İçindeki Payı
(Yüzde Olarak)

	1968	1969	1970 Tahmin
Tarım	33.8	31.9	30.0
Sanayii	20.1	20.8	21.1
İnşaat	6.3	6.5	6.8
Ulaştırma	6.9	7.1	7.2
Konut	3.8	3.9	4.1
Diğerleri	29.1	29.8	30.8

Kaynak : D.P.T., 1971 yılı Programı, sayfa 25.

2 — İMALÂT SANAYİİ

2.1. Genel Açıklama

İmalât sanayii, gerektirdiği teknolojik seviye, tüketim - aramalı - yatırım mah üretmesi, emek - yoğun, ya da kapital - yoğun teknolojiye çalışması yanında, ithalât - ihracat oranları ve tüketim esneklikleri itibariyle birbirinden çok farklı bir takım alt - üretim kesimlerinden oluşmaktadır. Çeşitli nedenlerle bu alt - kesimlerin imalât sanayii bütünü içindeki payları, gelişme süresi içinde değişmekte, bir kısmı toplamdan daha süratli arttığı için nisbî payı büyüyen, bir kısmı da daha yavaş arttığı için nisbî payı azalan faaliyetler olarak gözükmektedir. Diğer bir deyişle, gelişme bu anlamda imalât sanayiinde yapısal değişmeyi de bir arada getirmektedir. Tıpkı ülke geliştikçe millî gelirin bileşimindeki değişme gibi, imalât sanayiinin alt - kesimleri itibariyle bileşimindeki değişme de ülkelerin büyüklüğü, o mallardan ithalâtçı veya ihracatçı olmalarına bağlı olarak izlenen değişiklikler bir tarfa uluslararası bakımdan benzer bir nitelik taşımaktadır.

Uluslararası çapta yapılan araştırmalarla “zarurî ihtiyaç”ları karşılayan ve nisbeten basit üretim tekniğiyle çalışan gıda, deri mamulleri, dokuma gibi imalât dallarının kişi başına 200 dolarlık bir gelir seviyesine erişildikten sonra (nüfusu 15 milyonu aşan ve büyük olarak sınıflandırılan ülkelerde) gayrisafî millî hasıladaki nisbî paylarının artmama eğiliminde olduğu; lâstik - kauçuk, tahta mamulleri, kimya ve petrol tas-

fiyesi sanayilerinin kişi başına gelir 100 dolardan 400 dolara çıkarken imalât sanayinin gayrisafî millî hasıladaki nisbî payının artışının % 40 mî oluşturduğu, fakat 200 dolarlık gelir seviyesi 300 doların üzerine çıktığında, giyim, kâğıt, matbaa, temel metaller ve madenî eşya sanayilerinin imalât sanayinin gayrisafî millî hasıladaki nisbî payının artışının % 80 ini açıkladığı tesbit edilmiştir².

Tablo 2.1

İmalât Sanayii Üretim Değeri Dağılışı (1950-1967)
(Yüzde Olarak)

	(carî fiyatlarla)				
	1950	1960	1963	1966	1967
Gıda	32.9	32.4	27.1	24.1	24.1
İçki	2.4	1.7	2.0	2.4	2.9
Tütün	14.2	9.1	8.3	9.1	11.8
Dokuma	26.1	21.0	21.4	16.9	15.6
Giyim	1.2	0.6	0.5	0.6	0.4
Ağaç Mamulleri	1.4	2.0	1.3	1.0	1.0
Mobilya	—	0.2	0.2	0.2	0.4
Kâğıt	1.6	1.8	2.1	1.6	1.8
Matbaa	0.9	1.3	1.2	1.0	1.0
Deri ve Kürk	0.8	0.8	0.7	0.5	0.4
Lâstik	1.4	1.3	0.9	2.4	2.1
Kimya	0.6	8.0	5.6	5.7	8.6
Petrol - Kömür	0.2	1.9	5.4	6.9	8.5
Toprak Mamulleri	2.2	3.2	3.5	3.3	3.0
Temel Metaller	2.9	7.3	6.4	10.4	7.2
Madenî Eşya	2.7	3.6	5.6	4.8	5.1
Makina İmalât	0.5	0.5	2.3	2.6	3.0
Elektrik Mak.	—	0.9	2.0	2.0	2.0
Taşıt Araçları	2.2	2.5	2.9	3.4	3.8
Diğer	5.8	0.5	0.5	0.8	0.8
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak : Türkiye'nin İktisadi Gelişme Meseleleri, Cilt. I, Sayfa 371.
(Bütün rakamlar, büyük imalât sanayiine aittir. Kapsam değişikliği dolayısıyla 1963 ve sonraki yıllara ait rakamlar 1963 önceki yıllarla tam karşılaştırılabilir nitelikte değildir).

2 Gülten Kazgan, "İmalât Sanayiinde Yapısal Değişme, "Türkiye'nin Gelişme Meseleleri, Cilt I, Sayfa 369, İstanbul 1971.

2.2. 1950-1963 Dönemi ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı

İmalât sanayii üretim değeri içinde çeşitli alt - imalât kesimlerinin 1950 - 1967 döneminde, nisbî paylarının değişimi Tablo 2.1 de takip edilebilir. Buna göre, nisbî payı en süratle azalan kesimler, dokuma ve gıda sanayii olmuş, genellikle tüketim malları üreten gıda - lâstik alt kesimleri arasındaki üretim dallarının nisbî payları ya azalmış, ya da (kâğıt, matbaa, içki kesimleri) pek az bir artış göstermiştir. Buna karşılık, genellikle ara mallar ve yatırım malları ürettiği kabul edilen lâstik ve onu izleyen alt kesimlerin hepsinin nisbî payı başta petrol - kömür, kimya ve onları izleyerek, makine - elektrik makinaları ve temel metaller olmak üzere, yükselmiştir. Alt kesim sıralamasında en aşağıdaki "diğer" kategorisi önemli bir nisbî azalma göstermekle beraber, bu kategori karmadır; sadece yatırım malları veya ara malların buna dahil edildiği söylenemez. 1963 - 1967 yılları arasındaki Birinci Beş Yıllık Plân döneminde aşağı yukarı aynı nitelikte bir değişme görülmektedir.

1950 - 1963 döneminde alt üretim kesimlerinde görülen yapısal değişme Birinci Beş Yıllık Plân döneminde de devam etmiştir. Göze çarpan en önemli fark Birinci Beş Yıllık Plân döneminde makine, elektrik makineleri alt kesimi lehine önemli bir nisbî pay artışı olmaması ve kâğıt sanayiinin nisbî payının azalmasıdır.

2.3. Birinci ve İkinci Plân Dönemleri.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında Sanayii kesimi için yıllık ortalama artış hızının % 12,9 olacağı hesaplanmıştır. Bu artış hızının sağlanabilmesi için "Ana İlkeler" başlığı altında şu maddeler sayılmıştır :

- a) Her malı memleket içinde imal etmek gaye değildir.
- b) Millî Geliri arttıracak ve refah seviyesini yükseltecek konularda mukayeseli maliyet tahlillerinin elverişli sonuç verir görüldüğü alanlarda üretimi geliştirmek yoluna gidilmiştir.
- c) Bazı alanlarda kapasite fazlalığı olduğu için yalnız fazla kapasitenin kullanılması durumunda üretimin marjinal maliyeti, milletlerarası fiyat karşılaştırmasına elverişli olduğunda üretime devam etmek kararının ekonomik olabileceği gözönünde tutulmuştur.
- d) Fazla kapasitenin kullanılması ve yeni fazla kapasiteler yaratıl-

maması için gerekli organizasyon tedbirleri tesbit edilmiş ve bunların uygulanacağı kabul edilmiştir.

- e) Yeni kurulan bazı sanayiilerde belirli bir öğrenme devresi için veya talep seviyesine bağlı olarak başlangıçta bir süre için hi-maye yoluyla milletlerarası fiyatlarla mukayese edilebilir fiyat-lara gelinebileceği kabul edilmiştir.
- f) İthalât politikasının, sanayi koruma tedbirleriyle bunların uygu-lama oranlarının kalkınma hedeflerine uygun olarak tesbit edi-leceği ve yerli sanayii mamullerini ithal mamullerine göre el-verişsiz durumda bırakan idarî ve hukukî aksaklıkların kaldırı-lacağı düşünülmüştür.
- g) Yeteri kadar ve istenilen nitelikte yerlisi yapılan malların ithalât-ının koruma hedeflerine uygun şekilde denetlenmesine ya da tüm yasaklanmasına gidilecektir.
- h) Yerli mamuller fiyatlarının dünya fiyatlarının çok üstünde teşek-külünü önlemek ve milletlerarası yarışmaya alıştırmak için uy-gun süreler sonunda denetlemeli rekabet malları ithalâtına gidi-leceği kabul edilmiştir.
- i) Tekelci durumlar yüzünden fiyat bünyesinin bozulmasına ve ba-zı ellerde aşırı kârların toplanmasına engel olacak tedbirler alınacaktır.

Sanayiî teşviki için de aşağıdaki tedbirlerin alınacağı bildirilmiştir.

- a) Sanayide kuruluş yerlerinin seçilmesinde toplam verimliliği art-tırma yanında bölgelerarası dengeli bir kalkınma sağlama hede-fine göre hareket edilecektir.
- b) Çeşitli sanayi kredileri arttırılacaktır. Plânda yapılması gerekli bulunmuş ya da tavsiye edilmiş malları yapan veya yapacak sa-nayiye kredi sağlanmasında kolaylık gösterilecektir.
- c) Sanayide hızlı amortisman uygulanacaktır.
- d) Montajdan başlayan sanayiî komple imalât yapması için istih-sal vergisinin uygulanması değişecek, ve yerli oranın artırılma-sı teşvik edilecektir.
- e) İhracatı geliştirme merkezi ihracat araştırması yapacak ve sana-yi mamullerinin ihracatı kolaylaştırılacaktır.

- f) İhraç edilen sanayi mamullerinde kullanılan ham madde ve yardımcı maddelerden gümrükte alınan vergi ve resimlerle, istihsal vergisinin geri veirlmesi ve benzeri tedbirlerle ihracat kolaylaştırılacaktır.
- g) İhraç edilen mamullerdeki yerli ham maddelerin milletlerarası fiyatlarla sağlanabilmesi ve bu suretle ihraç malı maliyetlerinin düşürülebilmesini mümkün kılacak tedbriler üzerinde durulacaktır.

Birinci plân döneminde sınaî gelişmeyi hızlandırmak ve yatırımları teşvik etmek amacıyla mevcut tedbirler uygulanmış ve yeni bazı araçlar getirilmiştir.

Bu tedbirler toplamının sınaî gelişmede ve sınaî mamuller ihracında payı önemli olmuştur. Ancak tedbirlerin çeşitli organlar tarafından uygulanmasında ortak politika ilkelerine göre hareket edilmediğinden tedbirlerin uygulaması tedbirlerden bekleneni tam sağlamamıştır.

Yatırım indirimi, gümrük taksitlemesi ve gümrüklerin değiştirilmesi konusunda getirilen tedbirlerin amaçları birbirine yakın olduğu halde uygulamada herbiri için ayrı sorumlu kuruluşlar tanımlanması, ayrı müracaat ve inceleme usulleri getirilmesi zaman israfına ve tutarsızlıklara yol açmıştır. Yatırımlarda yerli mamuller kullanma yönetmeliği, söz konusu malların iç üretimini zorlamış ve birçok yatırımlarda gecikmeler doğurmuştur.

Sınaî mamuller ihracatını geliştirmek için öngörölmüş tedbirlerin bir kısmı etkisiz kalmıştır. Bu konuda geliştirilmiş en önemli tedbir olan ihracatta vergi iadesi sistemi, sınaî mallarda bir gruplamaya gidilememesi ve iade nispetlerinde devamlılık sağlanamaması yüzünden beklenen faydayı getirememiştir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında imalât sanayinde öngörölen gelişmeyi sağlamak üzere tanımlanacak ve uygulanacak politikaların ilkeleri ve başlıca tedbirleri şöyle belirtilmiştir.

İLKELER

- 1) Yeni kurulan sanayilerin, kuruluş güçlüklerini yeninceye ve uluslararası rekabet gücüne erişinceye karar ithalât kısıtlamaları ve gümrük politikaları ile korunması sağlanacaktır. Ancak önceden

süresi tesbit edilen bir tecrübe safhasından ve belirli şartların hazırlanmasından sonra ithalat kısıtlamaları kademeli olarak kaldırılacak ve gümrük politikaları tedricen liberalize edilecektir.

- 2) Yeni kurulacak sınaî tesislerinin asgarî iktisadî kapasite seviyelerinde kurulması esastır. Mevcut işletmelerin de asgarî iktisadî kapasitelerde ve seri imalat tekniği ile çalışabilmeleri için büyümeleri, birleşmeleri ve ihtisaslaşmaları üzerinde önemle durulacaktır.
- 3) Türkiye'de sınaî maliyetler genellikle yüksektir. İşgücü verimliliğinin genellikle düşük olması ve asgarî iktisadî kapasite seviyelerinde çalışamamanın yanında bu gerçeğin diğer önemli iki nedeni yatırım malları gümrük vergilerinin yüksek olması ile bazı temel mal ve hizmet fiyatlarının uluslararası emsallerinden çok fazla olmasıdır. Sınaî maliyetlerin düşürülmesi amacı ile yatırım malları gümrük vergilerinin ve bazı temel mal ve hizmet fiyatlarının ayarlanması esastır.
- 4) İthalat önceliklerinin tesbitinde kurulmuş kapasitelerin talebi karşılayacak ölçüde işletilmelerini ve programlanan yatırımların süratle gerçekleştirilmelerini sağlamak esas alınacaktır.
- 5) Kurulmuş tesislerin ve bazı dayanıklı tüketim mallarının önemli yedek parça ve malzemelerinin standart olması sağlanacak ve ithalatları bu amaca göre düzenlenecektir. Böylece, yedek parça ve malzeme kullanımında verimliliğin artması ve iç üretim şartlarının hazırlanması sağlanacaktır.
- 6) Dış talebi olan tarım, ormancılık ve madencilik sektörleri ürünlerinin mümkün olduğu kadar fazla ölçüde yurt içi imalat sanayiinde işlendikten sonra ihraç edilmesi esastır. Ayrıca, ileri imalat kademelerinde üretilen ürünlerin ihracatına başlanması ve geçmiş dönemin ihracat yapısının sınaî ürünler lehine değiştirilmesi amaçtır.
- 7) Birinci Plân döneminde başlanmış bulunan standartlaşma faaliyetlerinin İkinci Plân döneminde hızlandırılması ve kapsamlarının genişletilmesi sağlanacaktır.
- 8) Nihai tüketime arz edilen sınaî ürün türlerinin çoğalması ve sanayiler arası mal akımlarının yoğunlaşması Türk ekonomisinde kalite kontrol faaliyetlerinin sistematik bir tarzda ele alınmasını

gerektirmektedir. İhracatta güvenliği, işletmelerde üretim faktörlerinin verimli kullanımını sağlamak ve tüketicilerin menfaatlerini korumak amaçlarıyla düzenlenecek kalite tayin ve kontrol işlemlerinin ihracatı tüm kapsamı ve zamanla kapsamının genişletilecek yurt içi tüketime arz edilen sınaî üretim dallarına uygulanması esastır.

- 9) İmalât sanayiinde plânlanan üretim hedeflerine erişilmesi yatırımlar için gerekli malî imkânların bulunması yanında, geniş ölçüde modern üretim metodlarının yurt şartlarına intibak ettirilmesine ,teknik hizmetlerin ve personelin zamanında ve yeterli ölçülerde sağlanmasına bağlıdır. Bu nedenlerle üretim artışına ve verimliliğine yönelmiş teknolojik ve işletmecilik araştırmalarına, teknik eğitime, sınaî tesis projelendiren ve kuran mühendislik ve müşavirlik firmalarının geliştirilmesine büyük önem verilecektir.
- 10) İmalât sanayi kapasitelerinin yurt sathına dağılımında esas alt yapı imkânlarından azamî ölçüde yararlanmak ile, hammadde tedariki üretim ve dağıtım maliyetleri toplamını asgarî seviyelere indirmek olacaktır.

POLİTİKA TEDBİRLERİ

Yatırımları teşvik :

- 1) Sınaî tesislerin kuruluş ve işletme safhalarında uygulanan carî mevzuat, çeşitli tarihlerde ve değişik amaçlar için hazırlanmış bulunmaktadır. Carî mevzuatın tümü bir arada tekrar değerlendirilecek basitlik, açıklık, ve tutarlılık ilkelerine göre yeni usuller tanımlanacaktır.
- 2) Yatırımlara başlanmadan önce teşvik tedbirlerinden yararlanma hususunun süratle tesbiti ve gerekli işlemlerin basitleştirilmesi gerekmektedir. Teşvik tedbirlerinden yararlanması söz konusu olan projeler tek bir merci tarafından değerlendirilecek, proje karakteristiklerinin plân, ilke ve hedeflerine uygun olması sağlandıktan sonra, bu merci teşvik tedbirlerinin hangi ölçülerde uygulanacağını tesbit edecektir. Bu amaçla mevcut kanunlarda gerekli değişiklikler yapılacaktır.

- 3) Flânda imalat sanayii üretiminde öngörülen gelişmeler ve üretim tekniklerinde meydana gelen hızlı değişmeler dikkate alınarak amortisman oranları sanayi dallarına göre yeniden ayarlanacaktır.

Uluslararası rekabet şartlarının hazırlanması

- 4) İthalât kısıtlamaları ve çeşitli gümrük politikaları ile gelişmiş ve yeterli tecrübe safhasından geçmiş işletmelerin dış pazarlarda rekabet gücünü arttırmak, yurt içi pazarlara daha düşük fiyatlarda ürün arz etmelerini sağlamak ve tekelci davranışları önlemek amaçları ile rakip ve düzenleyici ithalata 1968 yılında tesbit ve ilân edilecek bir program çerçevesinde başlanacaktır.
- 5) Türkiye'de yüksek olan sınaî ürün maliyetlerini düşürmek amacı ile enerji, taşıma ve temel sınaî hammadde fiyatlarının sanayileşmiş ülkelerdeki emsalleri seviyesine kademeli olarak indirilmesini sağlayacak tedbirler tesbit edilecek ve bu tedbirlerin uygulanmasına ihracata yönelmiş sınaî mamullerde başlanacaktır.
- 6) Yatırımların teşvik tedbirlerinin uygulanmasında yeni tesislerin aşgarî iktisadî kapasitelerde kurulması hususu dikkate alınacaktır. Ayrıca vergi indirim ve muafiyet araçları geliştirilerek etkin bir tarzda uygulanacaktır.

Montaj sanayiinde gelişme :

- 7) a — Çeşitli mamullerde kullanılan yarı mamul veya ara mallarda standartlaşmaya gidilecek ve bu malların yurt içinde iktisadî ölçülerde üretim şartları hazırlanacaktır. Mevcut montaj işletmelerinin katılması temel, yarı mamul veya ara mal üreten tesislerin ortak bir teşebbüs olarak kurulması ve bu teşebbüslerin Devlet tarafından desteklenmesi esas olacaktır.
- b — Taşıt araçları, tarım alet ve makineleri sanayilerinin ortak olabilecek yarı mamul veya ara mal talepleri öncelikle ele alınacak ve (a) maddesinde belirtilen yerli üretime geçilecektir.
- 8) Mevcut montaj sanayiindeki kapasite artışlarında ve yeni kurulacak montaj dallarının gelişiminde gözetilmek üzere yurt şartlarına uygun tip ve model seçimleri yapılacaktır.

İhracatı teşvik :

- 9) İhracat sorununun iki temel faktörü üretim ve pazarlamadır. Kısa süreli ve sun'î tedbirlerle sınaî mal ihracatını büyük oranlarda ve istikrarlı olarak artırmak mümkün görülmemektedir. İmalat sanayiinin plânda öngörülen yönlerde ve sağlam temeller üzerinde gelişmesinin bir sonucu da sınaî mal ihracat gücümüzün artması olacaktır.
- a — Mevcut vergi iade sistemi basitleştirilecek, benzer mamuller gruplaştırılacak ve gruplara göre iade yüzdeleri tesbit edilecek ve uzun sürede değişmesi sağlanacaktır.
- b — Dış pazarlama güçleri sınırlı olan küçük ve orta çaptaki sınaî işletmelerin ihracat çabaları "ihracat birlikleri" çerçevesinde birleştirilmesi sağlanacaktır.
- c — Döviz tahsislerinde ihracata yönelmiş sanayii dallarında mevcut tesislerin genişletilmesi yenilerinin kuruluşu ve hammadde ihtiyaçlarının karşılanması öncelik kazanacaktır.

Standartlaşma ve Kalite kontrolü :

- 10) İmalat sanayiinin yedinci ilkesi çerçevesinde, Türk Standartlar Enstitüsü sınaî ürünleri standartlaştırma faaliyetlerini yoğunlaştıracaktır.
- 11) Sanayi Bakanlığının kalite tayin ve denetleme işlemleri için gerekli yetki ve sorumluluklarla teçhiz edilecektir. Bu işlemlerin yürütülmesinde mevcut tesis ve laboratuvarlardan yararlanılacaktır.
- 12) Seri imalat yapan sınaî işletmelerin bünyelerinde kalite kontrol metodlarının uygulanması için gerekli teknik yardım Devlet tarafından sağlanacaktır.

Sınaî araştırmalar ve teknik hizmetler :

- 13) Sınaî üretim araştırma ve verimliliğine yönelmiş teknolojik ve işletmecilik araştırmalarının hacmi ve etkinliği İkinci Plân döneminde büyük ölçüde arttırılacaktır. Bu faaliyetlerin gerektireceği finansman geniş ölçüde İkinci Plân döneminde kamu kaynaklarından sağlanacak 400 milyon tutarındaki "Kalkınma fonu" ile karşılanacaktır.

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma kurumunun tesis etmekte olduğu Sınâî Araştırma Enstitüsü söz konusu uygulamalı araştırmaların önemli bir kısmını etkin bir tarzda yürütmek üzere teçhiz edilecek ve uzun vadeli bir program çerçevesinde kademele olarak geliştirilecektir.

- 14) Öngörülen yatırım faaliyetlerinin hızlandırılması ve yurt şartlarına uygun olarak gerçekleştirilmesi için sınâî tesis projelendiren kuran ve işletmecilik hizmetleri sağlayan firmaların kurulması ve gelişmesi teşvik edilecektir. Özellikle sınâî tesis kurucu firmaların Türkiye'de tam ve verimli kullanılmayan makina - teçhizat ve metal kônstrüksiyon kapasitelerini değerlendirmeleri üzerinde durulacaktır.

Sanayide yerleşme :

- 15) İmalât sanayiinin (10) uncu ilkesi gözetilecek yeni kurulacak ve aralarında mal akımı ilişkileri olan sanayii dalları yurt dışında belirli merkezlerde toplanacak ve bu sanayi yerleşme alanları altyapı imkânları ile donatılacaktır.
- 16) Sınâî tesislerin gelişmelerini sağlayabilmek için şehir dışında her türlü altyapı imkânları olan sanayi sahaları düzenlenecek ve şehir içinde gelişme sınırlı tesislerin bu sahalara naklini teşvik edici ve kolaylaştırıcı tedbirler alınacaktır.

2.4. İkinci Plân Dönem Ortası Değeriendirmesi

1967 yılından 1969 yılının sonuna kadar ki dönemde imalat sanayi toplam olarak ikinci plân hedeflerine yakın bir gelişme göstermiştir. Ancak gelişmeler sektörel olarak ele alındığında plânda öngörülen sanayileşme hedeflerinden önemli sapmalar göze çarpmaktadır.

Tablo 2.2

İmalât Sanayii Yatırımları
(Toplama Oranla Yüzde Olarak)

İmalât Kolu	BBYP Öngörülen	BBYP Gerçekleşen	IBYP Öngörülen
Gıda			
İçi	9.1	1.1	9
Tütün			
Dokuma	7.9	1.2	9.6
Giyim			
Ağaç Mamulleri	0.9	2.3	1.8
Mobilya	—	—	—
Kâğıt	4.8	2.5	7.4
Matbaa	—	—	—
Deri ve Kürk	—	—	—
Lâstik	2.2	3.4	2.8
Kimya	23.3	14.5	17.0
Petrol - Kömür	13.5	6.2	4.6
Toprak Mamulleri	2.6	10.0	5.2
Temel Metaller	18.2	22.0	23.0
Madenî Eşya	2.1	5.4	2.6
Makina İmalât	11.1	5.0	8.6
Elektrik Makinaları			
Taşıt Araçları	3.5	3.2	3.3
Diğer	0.8	2.5	5.1
	100.0	100.0	100.0

İlerde kullandığımız imalat sanayii alt imalat kesimine ait rakamların 1967, 1968 ve 1969 yıllarına ait olanları gerçekleşen durumu göstermekte, 1970 yılına ait olanlar tabmini durumu aksettirmekte. 1971 yılına ait rakamlar ise ikinci beş yıllık plân içinde ele alınan 1971 yılına ait program rakamlarını ihtiva etmektedir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma plânında genellikle yatırım malı ve ara mal üreten sanayilerle önemli ölçüde ithal ikamesi sağlayan sanayilerin gelişeceği bir sanayileşme politikası öngörülmüştür. Yatırım dağılımında (Tablo 2.2) bu sektörler ağırlık verilmekle birlikte tesisler üretime henüz başlanmadığından sanayii üretimi içinde tüketim sanayileriyle plâstik, seramik gibi çoğunlukla tüketim malı üreten sanayilerde plânda öngörülenin oldukça üzerinde bir gelişme görülmektedir. Buna karşılık Makina imalat ve gemi inşaatı gibi ana sanayi kollarındaki gelişme hızı plânda öngörülenden az olmuştur.

Birinci Beş Yıllık Plân döneminde öngörülen yatırımlardan fazlasını kendisine çeken kesimlerin Gıda - İçki - Tütün, Dokuma - Giyim, Ağaç Mamulleri - Mobilya, Lastik - Plastik, Toprak Mamulleri, Temel Metodlar, Madenî Eşya sanayii oldukları, buna mukabil Kâğıt - Matbaa, Kimya, Petrol Ürünleri, Makine - Elektrik Makineleri İmalâtı ve Taşıt Araçları İmalatı kesimlerinde plânlanan yatırımın altında kaldığı görülür.

Genellikle ara mal ve yatırım malları ürettiği kabul edilen petrol - kömür, kimya, makina, elektrik makinaları, kollarında plânlanan hedefin altında kalmış, genellikle tüketim malı ürettiği kabul edilen gıda - içki, dokuma giyim, lastik - plastik kesimlerinde plânlanan yatırımlar aşılmıştır.

Sanayiinin gelişmesi amacı ile aşağıda yazılı konularda yapılacak yatırımların istihdama etkileri, üretime etkileri, döviz kazandırma ve tasarrufundaki roller dikkate alınarak teşvik tedbirlerinden öncelikle istifadeleri sağlanacaktır.

- Gübre
- Kâğıt
- Petro - Kimya
- Bakır
- Tersane ve gemi inşaatı
- Otomotiv yan sanayii
- Motor
- Traktör
- Aktarma organları
- Temel Kimya projeleri
- Temel enerji projeleri
- Elektrik makinaları
- Elektronik komponent ve endüstriyel cihazları

İmalat sanayi toplam ihracatı gözden geçirilecek olursa (Tablo 2.3., 2.4, 2.5); İmalat sanayii toplam ihracatı plân hedeflerine yakın bir gelişme eğilimi göstermektedir. İhracat Gıda, Petrol ürünleri ve 1969 yılında Madenî Eşya Sanayiinde plân hedeflerini aşan Deri ve kösele işleme, artış hızı itibariyle Kimya sanayiinde plâna uygun bir gelişme gösterirken plânda ihracatı öngörülmediği halde lastik, az miktarda plastik, çimento, demir - çelik, Karayolu taşıtları ve gemi inşaatı sanayiilerinde bir miktar ihracat gerçekleştirilmiştir. Diğer imalat sanayii kollarında ise plân hedeflerinin altında kalmıştır.

İmalat sanayiinde birbiriyle yakından ilişkisi bulunan maliyet, kalite ve teknoloji sorunları üretimin gelişmesinde ve dış rekabet gücü ka-

zanmasında önemli birer engel teşkil etmektedir. Her ne kadar 1970 yılının ikinci yarısında Türk parasının yeniden ayarlanması ile yerli üretim maliyeti dış ülkelerdekiyle kıyaslanabilecek seviyeye gelmişse de birçok alt imalat kesiminde maliyet, yapı itibariyle gerektiğinden yüksek görülmektedir. Maliyet yüksekliğine yol açan faktörler ham madde ve ara mal fiyatlarının yüksekliği, yatırımların optimum kapasitelerde gerçekleşmemesi, kapasite kullanma oranlarının çoğunlukla düşük olması, seçilen teknolojinin uygun olmaması, özel fonlar dışındaki kredilerde faiz ve diğer masrafların yüksek olması, rasyonel üretim programlaması ve verimlilik konularının henüz gerekli önemi kazanmamış bulunmasıdır.

Tablo 2.3

Program İhracat Tahminleri
(milyon TL)

İmalât Kolu	1968	1969
Gıda Sanayii	1263.8	1263.0
İçki Sanayii	7.4	8.6
Tütün Sanayii	936.0	1287.0
Dokuma ve Giyim Sanayii	104.0	158.0
Orman Ürünleri Sanayii	39.9	61.5
Kâğıt Sanayii	—	—
Basm Sanayii	3.2	2.5
Deri - Kösele Sanayii	82.8	58.0
Lâstik Sanayii	—	—
Plâstik Sanayii	—	—
Kimya Sanayii	63.0	94.4
Petrol Ürünleri Sanayii	19.4	4.2
Çimento Sanayii	—	—
Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii	—	0.6
Cam Sanayii	27.8	25.0
Seramik Sanayii	4.3	3.2
Demir - Çelik Sanayii	—	—
Demirden Başka Metaller Sanayii	231.9	181.6
Madenî Eşya Sanayii	6.0	4.1
Makina İmalât Sanayii	14.2	16.5
Tarım Alet ve Makinaları Sanayii	—	—
Elektrik Makinaları Sanayii	45.0	5.4
Elektronik Sanayii	1.0	3.2
Karayolu Taşıt ve Araçlar Sanayii	—	—
Demiryolu Taşıt Sanayii	—	27.4
Gemi İnşaatı	—	—
Uçak Bakım ve Onarımı	—	—
	2852.7	3206.2

Tablo 2.4
İmalât Sanayiinde İhracat
(milyon TL)

Sektörler	1967	1968	1969	1970 Tahmin	1971 Program
Gıda Sanayii	1505.1	1317.5	1772.0	1995.7	2599.4
İçki Sanayii	5.0	7.6	5.0	14.9	25.9
Tütün Sanayii	1062.0	853.5	733.1	1178.7	1265.5
Dokuma ve Giyim Sanayii	27.2	76.0	140.7	290.0	450.0
Orman Ürünleri Sanayii	5.3	7.0	6.8	33.5	98.0
Kâğıt Sanayii					
Basın Sanayii	0.9	1.0	1.3	2.0	3.0
Deri - Kösele Sanayii	48.3	50.5	60.6	71.5	92.5
Lâstik Sanayii			3.9	16.4	31.8
Plâstik Sanayii			0.002		5.0
Kimya Sanayi i	33.9	29.2	62.3	129.8	261.0
Petrol Ürünleri Sanayii	23.1	25.2	8.5	15.7	31.2
Çimento Sanayii		0.1	0.2	20.0	75.0
Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii				7.4	19.5
Cam Sanayii	2.6	8.5	3.6	23.9	23.7
Seramik Sanayii		0.8	0.3	9.0	6.0
Demir - Çelik Sanayii	1.0	1.3	8.0	1.4	
Demirden Başka Metaller Sanayii	183.1	166.4	112.7	113.7	219.2
Madenî Eşya Sanayii	2.4	3.3	10.0	15.0	25.0
Makina İmalât Sanayii	1.0	1.4	6.9	25.0	40.0
Tarım Aletleri ve Makina Sanayii				0.3	0.8
Elektrik Makinaları Sanayii	0.5	0.24	0.3	1.3	4.5
Elektronik Sanayii	0.1		0.09	0.2	0.5
Karayolu Taşıt ve Araçlar Sanayii		0.01	0.5	1.1	2.4
Demiryolu Taşıt Sanayii				4.7	28.4
Gemi İnşaat	2.8	2.2	2.9	3.1	3.2
Uçak Bakım ve Onarımı					
	2904.3	2551.8	2939.7	3974.3	5430.6

Tablo 2.5
İhracat
(Zincirleme İndeks)

İmalât Kolu	1968/1967	1969/1968	1970/1969	1971/1970
Gıda Sanayii	87.5	134.5	112.6	130.2
İçki Sanayii	152.0	65.8	298.0	173.8
Tütün Sanayii	80.4	85.9	160.8	107.5
Dokuma ve Giyim Sanayii	279.4	185.1	206.1	155.2
Orman Ürünleri Sanayii	132.0	97.1	492.6	292.5
Kâğıt Sanayii	—	—	—	—
Basın Sanayii	115.3	130.0	153.8	150.0
Deri - Kösele Sanayii	104.5	120.0	118.0	129.4
Lâstik Sanayii	—	—	420.5	193.9
Plâstik Sanayii	—	—	—	—
Kimya Sanayii	86.1	213.4	208.3	201.1
Petrol Ürünleri Sanayii	109.1	33.7	184.7	198.7
Çimento Sanayii	—	200.0	1000.0	375.0
Pıçmış Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii	—	—	—	263.5
Cam Sanayii	326.9	41.9	670.0	99.6
Seramik Sanayii	—	37.5	3000.0	65.6
Demir - Çelik Sanayii	130.0	615.3	17.5	—
Demirdan Başka Metaller Sanayii	91.0	67.6	100.9	192.8
Madenî Eşya Sanayii	137.5	303.0	150.0	166.7
Makina İmalât Sanayii	140.0	492.9	362.3	160.0
Tarım Alet ve Makinaları Sanayii	—	—	—	266.7
Elektrik Makinaları Sanayii	48.0	125.0	433.3	346.2
Elektronik Sanayii	—	—	200.0	250.0
Karayolu Taşıt ve Araçlar Sanayii	—	5000.0	220.0	218.2
Demiryolu Taşıt Sanayii	—	—	—	604.3
Gemi İnşaatı	78.6	131.8	106.9	103.2
Uçak Bakım ve Onarımı	—	—	—	—
	87.9	115.2	135.2	136.7

İhracatta yukarıda saydığımız kesimlerde sağlanan gelişmelerde teşvik tedbirlerinin uygulanması esas faktörü teşkil etmiştir. Bununla beraber imalat sanayii ihracatında kalite, maliyet, üretim hacmi, pazarlama, arzın devamlılığı, satış sonrası hizmetlerin sağlanması gibi önemli sorunlar henüz tamamiyle çözümlenmiş değildir.

İmalat sanayiinde, ithalatın durumuna da bakılacak olursa (Tablo 2.6, 2.7, 2.8) şu neticeler görülmektedir. 1968 ve 1969 yılları itibariyle; plânda ithalatı öngörülmemekle beraber plastik, içki ve gemi inşaat sektörlerinde bir miktar ithalat zorunlu olarak yapılmış, gıda petrol ürünleri, deri ve kösele işleri, cam, madenî eşya, tarım alet ve makinaları, karayolu taşıtları sektörlerinde plân hedefleri aşılmış diğer kesimlerde ise plân hedeflerinin altında kalmıştır.

Türkiye'nin tarımsal ürünler gibi gelir elastikiyeti çok düşük ürünler ihraç etmesi yanında, imalat sanayiinin de gelir elastikiyeti en düşük malların ihracında ihtisaslaşmış, gelir elastikiyeti en yüksek olanları ithal etmesi, ödeme dengesi açısından üzerinde önemle durulmasını gerektirecek bir sorundur.

İmalat sanayii içinde yer alan imalat alt kesimlerinin üretimlerine göre önem sırası şöyle gösterilmiştir.

Gıda Sanayii

Üretim kıymeti itibariyle ilk sırayı muhafaza eden gıda sanayiinde 1969 yılı üretim kıymeti 21774.9 milyon TL. dir. Bu toplam imalat sanayii üretiminin % 31.85 ini kapsamaktadır.

Tablo 2.9, 2.10 ve 2.11 in tetkikinden anlaşılacağı gibi, gıda sanayinin üretim değeri, yıldan yıla artmasına rağmen, gerek yıllık artış hızı gerek toplam imalat sanayii üretimi içindeki payı azalmaktadır. Üretimin toplam üretim kıymeti içindeki payının 1967 yılından itibaren seyri şöyledir : % 33.91, % 32.93, % 31.85, % 29.63 ve 1971 plânına göre % 27.42.

Tablo 2.6
Program İthalât Tahminleri
(milyon TL)

İmalât Kolu	1968	1969
Gıda Sanayii	100.0	—
İçki Sanayii	—	—
Tütün Sanayii	—	—
Dokuma ve Giyim Sanayii	104.8	105.3
Orman Ürünleri Sanayii	7.0	0.7
Kâğıt Sanayii	195.9	260.0
Basm Sanayii	19.0	25.8
Deri - Kösele Sanayii	22.0	14.0
Lâstik Sanayii	81.0	54.0
Plâstik Sanayii	—	—
Kimya Sanayii	1666.3	2257.5
Petrol Ürünleri Sanayii	137.3	313.3
Çimento Sanayii	44.3	15.0
Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii	15.2	31.5
Cam Sanayii	19.2	11.8
Seramik Sanayii	0.4	0.1
Demir - Çelik Sanayii	415.0	435.0
Demirden Başka Metaller Sanayii	288.5	217.0
Madenî Eşya Sanayii	221.6	176.4
Makina İmalât Sanayii	2329.4	1773.2
Tarım Alet ve Makinaları Sanayii	40.4	53.0
Elektrik Makinaları Sanayii	348.0	374.3
Elektronik Sanayii	394.2	497.3
Karayolu Taşıt ve Araçlar Sanayii	357.4	285.0
Demiryolu Taşıt Sanayii	30.7	61.7
Gemi İnşaatı	—	—
Uçak Bakım ve Onarımı	72.0	70.0
	6909.6	7031.9

Tablo 2.7
İmalât Sanayiinde İthalât
(milyon TL)

İmalât Kolu	1967	1968	1969	1970 Tahmin	1971 Program
Gıda Sanayii	37.0	21.0	32.1	7.5	82.5
İçki Sanayii	2.7	2.5	5.3	3.5	5.5
Tütün Sanayii	—	—	—	—	—
Dokuma ve Giyim Sanayii	93.5	117.3	96.5	140.0	190.0
Orman Ürünleri Sanayii	4.4	3.6	4.3	5.0	8.0
Kâğıt Sanayii	187.5	191.0	197.0	185.5	132.0
Basın Sanayii	20.4	26.8	25.0	28.0	35.0
Deri - Kösele Sanayii	48.8	24.1	19.5	16.3	23.2
Lâstik Sanayii	51.3	51.8	43.9	121.7	160.4
Plâstik Sanayii	2.0	3.0	2.0	3.0	5.0
Kimya Sanayii	1708.1	1674.2	1702.2	2135.0	3000.0
Petrol Ürünleri Sanayii	171.3	187.0	238.1	238.8	315.4
Çimento Sanayii	17.4	38.9	27.8	—	—
Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii	30.0	32.5	31.3	24.6	5.0
Cam Sanayii	26.2	23.2	31.5	23.6	16.1
Seramik Sanayii	0.9	0.1	0.2	0.2	0.5
Demir - Çelik Sanayii	327.6	305.1	316.2	538.3	1215.3
Demirden Başka Metaller Sanayii	162.7	174.0	182.2	230.3	385.9
Madenî Eşya Sanayii	174.7	166.2	261.5	220.0	325.0
Makina İmalât Sanayii	1488.3	1886.1	1519.8	2484.0	4355.0
Tarım Alet ve Makinaları Sanayii	130.0	189.0	185.2	215.0	304.0
Elektrik Makinaları Sanayii	348.6	358.0	386.5	650.0	1053.0
Elektronik Sanayii	333.5	143.9	136.7	191.0	321.0
Karayolu Taşıt ve Sanayii	370.5	474.0	517.3	557.8	970.0
Demiryolu Taşıt Sanayii	11.8	27.7	6.6	42.1	143.3
Gemi İnşaatı	129.0	78.6	22.6	227.9	458.9
Uçak Bakım ve Onarımı	—	82.0	66.0	72.3	76.6
	5878.1	6281.6	6057.3	8361.4	13586.6

Tablo 2.8
İthalât
(Zincirleme İndeks)

İmalât Kolu	1968/1967	1969/1968	1970/1969	1971/1970
Gıda Sanayii	56.7	152.8	23.4	1100.0
İçki Sanayii	92.6	212.0	66.0	157.1
Tütün Sanayii	—	—	—	—
Dokuma ve Giyim Sanayii	125.4	82.3	145.1	135.7
Orman Ürünleri Sanayii	81.8	119.4	116.3	160.0
Kâğıt Sanayii	101.8	103.1	94.2	71.2
Basın Sanayii	131.4	93.3	112.0	125.0
Deri - Kösele Sanayii	49.4	80.9	83.6	143.3
Lâstik Sanayii	101.0	84.7	277.2	131.8
Plâstik Sanayii	150.0	66.7	150.0	166.7
Kimya Sanayii	98.0	101.7	125.4	140.5
Petrol Ürünleri Sanayii	109.2	127.3	100.2	132.1
Çimento Sanayii	223.6	71.5	—	—
Pişmiş Kil ve Çimentodan				
Gereçler Sanayii	108.3	96.3	78.6	20.3
Çam Sanayii	88.5	135.7	74.9	68.6
Seramik Sanayii	11.1	200.0	100.0	250.0
Demir - Çelik Sanayii	93.2	103.6	170.2	226.0
Demirden Başka Metaller				
Sanayii	106.9	104.7	126.4	167.6
Madenî Eşya Sanayii	95.1	157.3	84.1	147.7
Makina İmalât Sanayii	126.7	80.6	163.4	176.0
Tarım Alet ve Makinaları				
Sanayii	145.4	97.9	116.1	141.4
Elektrik Makinaları				
Sanayii	102.7	108.0	168.2	162.0
Elektronik Sanayii	43.1	95.0	139.7	168.1
Karayolu Taşıt ve				
Araçlar Sanayii	127.9	109.1	107.8	173.9
Demiryolu Taşıt Sanayii	234.7	23.8	637.9	340.4
Gemi İnşaatı	60.9	28.8	1008.4	201.4
Uçak Bakım ve Onarımı	—	80.5	109.5	105.9
	106.9	96.4	138.0	162.5

Tablo 2.9
Üretim Değerleri
(000 000 TL)

No: İmalât Kolu	1967 Gerçek	1968 Gerçek	1969 Gerçek	1970 Tahmin	1971 Plân
1 Gıda Sanayii	17938.4	19557.0	21774.9	23249.9	24812.4
2 İçki Sanayi	812.1	965.9	1175.8	1290.0	1420.7
3 Tütün Sanayii	2423.2	3063.3	3838.5	4269.5	4437.3
4 Dokuma ve Giyim Sanayii	9100.0	9850.0	11090.0	12845.0	14100.0
5 Orman Ürünleri Sanayii	1973.0	2202.0	2842.6	3288.0	3586.3
6 Kâğıt Sanayii	386.0	438.0	442.3	658.0	1024.0
7 Basm Sanayii	446.0	560.0	665.8	807.0	992.0
8 Deri - Kösele Sanayii	258.3	278.5	310.6	337.0	370.0
9 Lâstik Sanayii	985.6	870.0	948.9	1045.9	1260.7
10 Plâstik Sanayii	378.0	447.0	586.0	837.0	1160.0
11 Kimya Sanayii	2365.7	2778.7	3674.7	4454.8	6111.2
12 Petrol Ürünleri Sanayii	3483.0	3982.3	4038.2	5571.0	7700.9
13 Seramik Sanayii	740.5	801.7	985.2	1360.0	1504.0
14 Cam Sanayii	577.2	695.1	867.3	1005.5	1129.2
15 Çimento Sanayii	389.6	443.4	465.8	662.7	769.0
16 Pişmiş Kil, Çimentodan Gereçler Sanayii	173.7	210.7	253.6	274.9	296.5
17 Demirden Çelik Sanayii	3127.7	3509.5	3742.8	4722.9	5140.0
18 Demirden Başka Metaller Sanayii	734.1	944.8	1150.2	1356.4	1492.2
19 Madeni Eşya Sanayii	2040.0	2360.0	2775.0	3150.0	3600.0
20 Makina İmalât Sanayii	1200.0	1319.1	1665.0	2010.0	2515.0
21 Tarım Araç ve Makinaları	450.9	629.4	798.1	849.0	1034.5
22 Elektrik Makinaları Sanayii	709.3	895.0	1219.0	1389.3	1731.5
23 Elektronik Sanayii	303.7	328.2	282.4	281.4	366.0
24 Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii					
a) Karayolu Taşıtları	1506.4	1823.4	2365.7	2323.2	3165.0
b) Demiryolu Taşıtları	200.7	248.0	216.0	216.0	524.6
c) Gemi İnşaatı	120.0	162.7	170.2	181.3	212.6
d) Uçak Bakım ve Onarımı	12.0	18.0	19.8	21.7	23.0
	52895.1	59381.4	68364.2	78455.4	90479.6

Kaynak : DPT., İkinci Beş Yıllık Plân ve Yıllık Programlar.

Tablo 2.10

Üretim
(Toplama Oranla Yüzde Olarak)

No: İmalât Kolu	1967 %	1968 %	1969 %	1970 %	1971 %
1 Gıda Sanayii	33.91	32.93	31.85	29.63	27.42
2 İçi Sanayii	1.54	1.62	1.72	1.64	1.57
3 Tütün Sanayii	4.60	5.16	5.61	5.44	4.90
4 Dokuma ve Giyim Sanayii	17.20	16.60	16.22	16.37	15.60
5 Orman Ürünleri Sanayii	3.73	3.71	4.16	4.20	3.96
6 Kâğıt Sanayii	0.73	0.74	0.65	0.84	1.13
7 Basın Sanayii	0.84	0.95	0.97	1.03	1.10
8 Deri - Kösele Sanayii	0.50	0.47	0.45	0.43	0.41
9 Lâstik Sanayii	1.86	1.47	1.39	1.33	1.40
10 Plâstik Sanayii	0.71	0.75	0.86	1.07	1.28
11 Kimya Sanayii	4.50	4.68	5.38	5.68	6.75
12 Petrol Ürünleri Sanayii	6.60	6.70	5.91	7.10	8.51
13 Seramik Sanayii	1.40	1.35	1.44	1.73	1.66
14 Cam Sanayii	1.10	1.17	1.27	1.28	1.25
15 Çimento Sanayii	0.74	0.75	0.68	0.84	0.85
16 Pişmiş Kil, Çimentodan Gereçler Sanayii	0.33	0.35	0.37	0.35	0.33
17 Demirden Çelik Sanayii	5.91	5.91	5.47	6.02	5.63
18 Demirden Başka Metaller Sanayii	1.39	1.60	1.68	1.73	1.65
19 Madeni Eşya Sanayii	3.90	3.97	4.06	4.02	3.98
20 Makina İmalât Sanayii	2.27	2.22	2.44	2.56	2.78
21 Tarım Araç ve Makinaları Sanayii	0.85	1.06	1.17	1.08	1.14
22 Elektrik Makinaları Sanayii	1.34	1.50	1.78	1.77	1.91
23 Elektronik Sanayii	0.57	0.55	0.41	0.36	0.40
24 Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii					
a) Karayolu Taşıtları	2.85	3.07	3.46	2.96	3.50
b) Demiryolu Taşıtları	0.38	0.42	0.32	0.28	0.58
c) Gemi İnşaatı	0.23	0.27	0.25	0.23	0.23
d) Uçak Bakım ve Onarım	0.02	0.03	0.03	0.03	0.03
	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Tablo 2.11
 Üretim
 Zincirleme İndeks

No: İmalât Kolu	1968/1967	1969/1968	1970/1969	1971/1970
1 Gıda Sanayii	108.7	111.3	109.5	102.6
2 İçki Sanayii	118.9	121.7	110.6	108.6
3 Tütün Sanayii	126.4	125.3	119.3	105.3
4 Dokuma ve Giyim Sanayii	108.2	112.6	114.6	111.5
5 Orman Ürünleri Sanayii	111.6	129.1	114.0	104.8
6 Kâğıt Sanayii	113.5	101.0	131.8	137.2
7 Basın Sanayii	125.6	118.9	120.9	122.9
8 Deri - Kösele Sanayii	107.8	111.5	110.0	112.7
9 Lâstik Sanayii	88.3	109.0	111.0	120.9
10 Plâstik Sanayii	118.2	131.0	142.8	138.0
11 Kimya Sanayii	117.5	132.2	122.4	137.0
12 Petrol Ürünleri Sanayii	101.5	88.2	124.8	132.4
13 Seramik Sanayii	108.2	122.9	123.9	114.4
14 Cam Sanayii	120.4	124.8	115.7	113.6
15 Çimento Sanayii	113.8	105.0	134.1	114.9
16 Pişmiş Kil, Çimentodan Gereçler Sanayii	121.1	120.5	109.6	104.4
17 Demirden Çelik Sanayii	112.2	106.6	126.5	108.2
18 Demirden Başka Metaller Sanayii	128.7	121.7	119.3	109.4
19 Madeni Eşya Sanayii	115.7	117.6	110.9	116.2
20 Makina İmalât Sanayii	109.9	126.2	140.6	149.4
21 Tarım Araç ve Makinaları Sanayii	139.6	126.8	108.2	125.7
22 Elektrik Makinaları Sanayii	126.2	136.2	127.0	136.4
23 Elektronik Sanayii	108.1	86.0	112.7	145.4
24 Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii				
a) Karayolu Taşıtları	116.4	129.7	99.9	140.0
b) Demiryolu Taşıtları	123.6	87.1	113.8	252.4
c) Gemi İnşaâtı	135.6	104.6	213.8	164.6
d) Uçak Bakım ve Onarımı	150.0	110.0	109.4	106.0

Tablo 2.12
Katma Değer
(000 000 TL)

No: İmalât Kolu	1967	1968	1969	1970	1971
1 Gıda Sanayii	4484.60	4889.25	5443.73	5812.48	6203.10
2 İçki Sanayii	454.77	540.90	658.45	722.40	795.60
3 Tütün Sanayii	630.03	796.46	998.01	1110.07	1153.70
4 Dokuma ve Giyim Sanayii	3185.00	3447.50	3881.50	4495.75	4935.00
5 Orman Ürünleri Sanayii	789.24	880.80	1137.04	1315.20	1434.52
6 Kâğıt Sanayii	212.30	240.90	243.27	361.90	563.20
7 Basım Sanayii	249.76	313.60	372.74	451.92	555.52
8 Deri - Kösele Sanayii	61.99	668.40	74.54	80.88	88.80
9 Lâstik Sanayii	335.10	295.80	322.63	354.93	428.64
10 Plâstik Sanayii	143.64	169.86	222.68	318.06	440.80
11 Kimya Sanayii	1017.25	1194.84	1580.12	1915.56	2627.82
12 Petrol Ürünleri Sanayii	1149.39	1314.16	1332.61	1838.43	2541.30
13 Seramik Sanayii	659.05	713.51	876.83	1210.40	1338.56
14 Cam Sanayii	323.23	389.26	485.69	563.08	632.35
15 Çimento Sanayii	175.32	199.53	209.61	298.22	346.05
16 Pişmiş Kil, Çimentodan Gereçler Sanayii	118.12	143.28	172.45	186.93	201.62
17 Demirden Çelik Sanayii	1094.70	1228.33	1309.98	1653.02	1799.00
18 Demirden Başka Metaller Sanayii	300.98	387.37	471.58	556.12	611.80
19 Maden Eşya Sanayii	754.80	873.20	1026.75	1165.50	1332.00
20 Makina İmalât Sanayii	480.00	527.64	666.00	804.00	1006.00
21 Tarım Araç ve Makinaları Sanayii	175.85	245.47	311.26	331.11	403.46
22 Elektrik Makinaları Sanayii	304.99	384.85	524.17	597.40	744.55
23 Elektronik Sanayii	106.30	114.87	98.84	98.49	128.10
24 Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii					
a) Karayolu Taşıtları	406.73	492.40	638.74	627.26	854.55
b) Demiryolu Taşıtları	88.81	109.12	95.04	95.04	230.82
c) Gemi İnşaatı	80.40	109.01	114.03	121.47	142.44
d) Uçak Bakım ve Onarımı	6.36	9.54	10.49	11.50	12.19
	17788.21	20078.29	23278.78	27097.12	31551.49

Tablo 2.13
Katma Değer
(Toplama Oranla Yüzde Olarak)

No: İmalât Kolu	1967 %	1968 %	1969 %	1970 %	1971 %
1 Gıda Sanayii	25.21	24.35	23.38	21.45	19.66
2 İçki Sanayii	2.56	2.70	2.83	2.67	2.52
3 Tütün Sanayii	3.54	3.97	4.29	4.10	3.66
4 Dokuma ve Giyim Sanayii	17.91	17.17	16.67	16.60	15.64
5 Orman Ürünleri Sanayii	4.44	4.39	4.88	4.85	4.53
6 Kâğıt Sanayii	1.19	1.20	1.05	1.34	1.79
7 Basın Sanayii	1.40	1.56	1.60	1.67	1.76
8 Deri - Kösele Sanayii	0.35	0.33	0.32	0.30	0.28
9 Lâstik Sanayii	1.88	1.47	1.39	1.31	1.36
10 Plâstik Sanayii	0.81	0.85	0.96	1.17	1.40
11 Kimya Sanayii	5.72	5.95	6.79	7.07	8.32
12 Petrol Ürünleri Sanayii	6.46	6.55	5.72	6.78	8.05
13 Seramik Sanayii	3.70	3.55	3.76	4.47	4.24
14 Cam Sanayii	1.82	1.94	2.09	2.08	2.00
15 Çimento Sanayii	0.99	0.99	0.90	1.10	1.10
16 Pişmiş Kil, Çimentodan Gereçler Sanayii	0.66	0.71	0.74	0.69	0.64
17 Demirden Çelik Sanayii	6.15	6.12	5.63	6.10	5.70
18 Demirden Başka Metaller Sanayii	1.69	1.93	2.03	2.05	1.94
19 Madenî Eşya Sanayii	4.24	4.35	4.41	4.30	4.22
20 Makina İmalât Sanayii	2.70	2.63	2.86	2.97	3.19
21 Tarım Araç ve Makinaları Sanayii	0.99	1.22	1.34	1.22	1.28
22 Elektrik Makinaları Sanayii	1.71	1.92	2.25	2.20	2.36
23 Elektronik Sanayii	0.60	0.57	0.42	0.36	0.41
24 Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii					
a) Karayolu Taşıtları	2.29	2.45	2.74	2.31	2.71
b) Demiryolu Taşıtları	0.50	0.54	0.41	0.35	0.73
c) Gemi İnşaatı	0.45	0.54	0.49	0.45	0.45
d) Uçak Bakım ve Onarımı	0.04	0.05	0.05	0.04	0.04
	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Tablo 2.14
Katma Değer
(Zincirleme İndeks)

No: İmalât Kolu	1968/1967	1969/1968	1970/1969	1971/1970
1 Gıda Sanayii	190.0	111.3	106.3	106.7
2 İçki Sanayii	118.9	121.7	109.7	110.1
3 Tütün Sanayii	126.4	125.3	111.2	103.9
4 Dokuma ve Giyim Sanayii	108.2	112.6	115.8	109.8
5 Orman Ürünleri Sanayii	111.6	129.1	115.7	109.1
6 Kâğıt Sanayii	113.5	101.0	148.8	155.6
7 Basın Sanayii	125.6	118.9	121.2	122.9
8 Deri - Kösele Sanayii	107.8	111.5	108.5	109.8
9 Lâstik Sanayii	88.3	109.1	110.0	120.8
10 Plâstik Sanayii	118.3	131.1	142.8	138.6
11 Kimya Sanayii	117.5	132.2	121.2	137.2
12 Petrol Ürünleri Sanayii	114.3	101.4	138.0	138.2
13 Seramik Sanayii	108.3	122.9	138.0	110.6
14 Cam Sanayii	120.4	124.8	115.9	112.3
15 Çimento Sanayii	113.8	105.1	142.3	116.0
16 Pısmış Kil, Çimentodan Gereçler Sanayii	121.3	120.4	108.4	107.9
17 Demirden Çelik Sanayii	112.2	106.6	126.2	108.8
18 Demirden Başka Metaller Sanayii	128.7	121.7	117.9	110.0
19 Madenî Eşya Sanayii	115.7	117.6	113.5	114.3
20 Makina İmalât Sanayii	109.9	126.2	120.7	125.1
21 Tarım Araç ve Makinaları Sanayii	139.6	126.8	106.4	121.9
22 Elektrik Makinaları Sanayii	126.2	136.2	114.0	124.6
23 Elektronik Sanayii	108.1	86.0	99.7	130.1
24 Taşıt Onarım ve İmalât Sanayii				
a) Karayolu Taşıtları	121.1	129.8	98.2	136.2
b) Demiryolu Taşıtları	123.6	87.1	100.0	242.9
c) Gemi İnşaatı	135.6	104.6	104.6	117.3
d) Uçak Bakım ve Onarımı	150.0	110.0	110.0	106.0

Dokuma ve Giyim Sanayii : üretim kıymeti itibariyle ikinci sırayı işgal eden dokuma ve giyim sanayii olmaktadır. Dokuma ve giyim sanayiinin de üretim değeri yıldan yıla artmasına rağmen toplam³ içindeki payı yıldan yıla azalmaktadır. 1967 yılından itibaren % 17.20, % 16.60, % 16.22, % 16.37 ve 1971 plânına göre % 15.60.

Diğer sektörlerin durumu şu şekildedir :

Petrol Ürünleri Sanayii 1970 yılına kadar üçüncü sırayı işgal etmiş, 1971 plânına göre de üçüncü sırada kalmaktadır. Toplam içindeki payı da 1967 yılından itibaren % 6.60, % 6.70, % 5.91, % 7.10 ve % 8.15 dir.

Demir Çelik Sanayiinin 1967, 1968, 1969 ve 1970 yıllarında dördüncü sırayı işgal ettiği görülmekte 1971 yılı plânındaki üretim kıymetine göre beşinci sıraya düşmektedir. Toplam içindeki payı yıl sırasıyla % 5.91, % 5.91, % 5.47, % 6.02 ve % 5.68 dir.

Tütün Sanayii 1969 yılına kadar beşinci sırayı korumuş 1970 yılında altıncı sıraya inmiştir. 1971 yılında da bu sırayı koruyacaktır. Toplam içindeki payı % 4.60, % 5.16, % 5.61, % 5.44 ve % 4.90 dir.

1969 yılına kadar altıncı sırada görülen Kimya Sanayii 1970 yılında beşinci sıraya çıkmış, 1971 yılında da dördüncü sıraya çıkacağı hesaplanmıştır. Toplam içindeki payı da % 4.50, % 4.68, % 5.38, % 5.68 ve % 6.75 dir.

Madenî Eşya Sanayiinin 1967 ve 1968 yıllarında yedinci sırada bulunduğu 1969 ve 1970 yıllarında sekizinci sıraya indiğini, 1971 yılı plân hedeflerine göre tekrar yedinci sıraya çıkacağını görmekteyiz. Toplam içindeki payı % 3.90, % 3.97, % 4.06, % 4.02 ve % 3.98 dir.

Orman Ürünleri Sanayiinin 1967, 1968 yıllarında sekizinci sırada bulunduğu, 1969 yılında yedinci sıraya çıktığı ve 1971 yılında bu sırayı koruduğu, 1971 yılında da tekrar sekizinci sıraya ineceğini görmekteyiz. Toplam içindeki payı % 3.73, % 3.71, % 4.16, % 4.20 ve % 3.96 dir.

Karayolu Taşıtlı ve Araçları İmalatının 1967 yılından itibaren dokuzuncu sırayı koruyacağı plan rakamlarından anlaşılmaktadır. Toplam içindeki payı % 2.85, % 3.07, % 3.46, % 2.96, ve % 3.50 dir.

Makina İmalat Sanayiinin de onuncu sırayı 1970 yılına kadar muhafaza ettiği ve 1971 yılında aynı sırayı koruyacağı görülmektedir. Toplam içindeki payı % 2.27, % 2.22, % 2.44, % 2.56 ve % 2.78dir.

3 Bundan sonraki kısımlarda toplam imalât sanayii üretim değerine toplam denilmiştir. Verilen yüzdelerin sonuncusu 1971 plânım bir evelki de 1970 yılı tahminini göstermektedir. Başlangıç yılı 1967 dir.

Lastik Sanayiinin 1967 yılında onbirinci sırada olduğu, 1968'de ondördüncü sıraya indiği, 1969'da onbeşinci, 1970'de de ondördüncü sırayı işgal ettiği görülmektedir. 1971 plânındaki rakamlara göre, 1971 yılında onbeşinci sırada olacağı öngörülmüştür. Toplam içindeki payı % 1.86, % 1.47, % 1.39, % 1.33 ve % 1.40'dır.

İçki imalatını 1967 yılında onikinci, 1968'de onbirinci, 1969'da onikinci, 1970'de de onüçüncü sıra görmekteyiz. 1971 yılı içinde ondördüncü sırada olacağı plândan anlaşılmaktadır. Toplam içindeki payı % 1.54, % 1.62, % 1.72, % 1.64 ve % 1.57'dir.

Seramik Sanayii imalatını 1967'de onüç, 1968'de onbeş, 1969'da ondört, 1970'de ise Demirden Başka Metaller imalatı ile birlikte onikinci sırada görmekteyiz. 1971 yılı plânına göre onikinci sırayı, 1971 yılında da koruyacağı plânlanmıştır. Toplam içindeki payı % 1.40, % 1.35, % 1.44, % 1.28 ve % 1.66'dır.

Demirden Başka Metaller imalatının 1967'de ondört, 1968'de onikinci, 1969'da onüç, 1970'de de onikinci sırayı aldığı görülmekte, 1971 yılında da onüçüncü sırada olacağı anlaşılmaktadır. Toplam içindeki payı % 1.39, % 1.60, % 1.68, % 1.73 ve % 1.65'dir.

Elektrik Makinaları imalatının 1967'de onbeş, 1968'de onüç, 1969'da onbir, 1970'de de onbirinci sırayı aldığı, 1971'de de onbirinci sırayı koruyacağı plândan anlaşılmaktadır. Toplam içindeki payı % 1.34, % 1.50, % 1.78, % 1.77 ve % 1.91'dir.

Cam Sanayiinin 1967'den 1969 yılına kadar onaltıncı sırayı işgal ettiği, 1970 yılında onbeşinci sıraya çıktığı, 1971'de ise onyedinci sırayı alacağı anlaşılmaktadır. Toplam içindeki payı % 1.10, % 1.17, % 1.27, % 1.28 ve % 1.25'dir.

Tarım Araç ve Makinaları imalatının 1967 yılından 1969 yılına kadar onyedinci sırayı işgal ettiği 1970 yılında onaltıncı sıraya çıktığı 1971 yılında da onsekizinci sırayı işgal edeceği anlaşılmaktadır. Toplam içindeki payı % 0.85, % 1.06, % 1.17, % 1.08 ve % 1.14'dir.

Basım Sanayii 1967'den 1970'e kadar onsekizinci sırayı almış, 1971'de yirminci sırayı alacağı plândan anlaşılmaktadır. Toplam içindeki payı % 0.84, % 0.95, % 0.97, % 1.03 ve % 1.10'dur.

Çimento Sanayiinin 1967, 1968 yıllarında ondokuz, 1969'da yirmi, 1970 yılında da Kâğıt Sanayii ile beraber ondokuzuncu sırayı aldığını gör-

mekteyiz. 1971 yılı içinde yirmibirinci sırada olacağı öngörülmüştür. Toplam içindeki payı % 0.74, % 0.75, % 0.68, % 0.84 ve % 0.85 dir.

Kâğıt Sanayiini 1967, 1968 yıllarında yirmi, 1969'da yirmibir, 1970 yılında da ondokuzuncu sırada görüyoruz. 1971 yılında da ondokuzuncu sırayı koruyacağı plânlanmıştır. Toplam içindeki payı % 0.73, % 0.74, % 0.65, % 0.84 ve % 1.13 dür.

Plastik Sanayii 1967'de yirmibir, 1968 ve 1969 yıllarında ondokuz, 1970 de onyedinci sırayı işgal etmiştir. 1971 yılında da onaltıncı sırayı işgal edeceği öngörülmüştür. Toplam içindeki payı % 0.71, % 0.75, % 0.86, % 1.07 ve % 1.28 dir.

Elektronik Sanayiinin 1967'de yirmiiki, 1968'de yirmibir, 1969'da yirmüç, 1970 yılında da yirmibirinci sırayı aldığı, 1971'de de yirmidördüncü sırayı alacağı plânlanmıştır. Toplam içindeki payı % 0.57, % 0.55, % 0.41, % 0.36 ve % 0.40 dir.

Deri ve Kösele Sanayiinin 1967'de yirmüç, 1968 ve 1969 yıllarında yirmiiki, 1970 yılında da yirminci sırayı aldığı görülmektedir. 1971 yılı içinde yirmüçüncü sırayı alacağı plânlanmıştır. Toplam içindeki payı % 0.50, % 0.47, % 0.45, % 0.43 ve % 0.41 dir.

Demiryolu Taşıt Sanayii 1967'de yirmidört, 1968'de yirmiiki, 1969'da yirmibeş, 1970'de de yirmüçüncü sırayı aldığı görülmektedir. 1971 yılı içinde yirmüçüncü sırayı koruyacağı plânlanmıştır. Toplam içindeki payı % 0.38, % 0.42, % 0.32, % 0.28 ve % 0.58 dir.

Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler imalatın da 1967'de yirmibeş, 1968 ve 1969'da yirmidört, 1970 yılında da yirmiikinci sırayı almıştır. 1971 yılında da yirmibeşinci sırayı alacağı plânlanmıştır. Toplam içindeki payı % 0.33, % 0.35, % 0.37, % 0.35 ve % 0.33 dür.

Gemi İnşaatı imalatının 1967 yılından 1970 yılına kadar imalat sanayii kolları içinde alttan ikinci sırayı muhafaza ettiği aynı yeri 1971 yılında da koruyacağı plânlanmıştır. Toplam içindeki payı % 0.23, % 0.27, % 0.23 ve % 0.23 dür.

Uçak Bakım ve Onarımı enalt sırayı almaktadır. Sıralamadaki yeri yıllar itibariyle değişmemiştir. Toplam içindeki payı % 0.02, % 0.03, % 0.03, % 0.03 ve % 0.03 dür.

İmalat sanayii alt kesimlerine ait yıllık değişmeler miktar ve yüzde olarak tablo 2.9, 2.10, 2.11 den takip edilebilir.

EK : 1

İmalât Sanayiinde Üretim İtibariyle Durum

1967

Gıda Sanayii
 Dokuma ve Giyim Sanayii
 Petrol Ürünleri Sanayii
 Demir - Çelik Sanayii
 Tütün Sanayii
 Kimya Sanayii
 Madeni Eşya Sanayii
 Orman Ürünleri Sanayii
 Karayolu Taşıt ve Araçları Sanayii
 Makina İmalât Sanayii
 Lâstik Sanayii
 İçki Sanayii
 Seramik Sanayii
 Demirden Başka Metaller Sanayii
 Elektrik Makinaları Sanayi
 Cam Sanayii
 Tarım Araç ve Makinaları Sanayii
 Basın Sanayii
 Çimento Sanayii
 Kâğıt Sanayii
 Plâstik Sanayii
 Elektronik Sanayii
 Deri ve Kösele Sanayi
 Demiryolu Taşıt Sanayii
 Pışmış Kil ve Çimentodan Gereçler
 Sanayii
 Gemi İnşaatı
 Uçak Bakım ve Onarımı

1968

Gıda Sanayii
 Dokuma ve Giyim Sanayii
 Petrol Ürünleri Sanayii
 Demir - Çelik Sanayii
 Tütün Sanayii
 Kimya Sanayii
 Madeni Eşya Sanayii
 Orman Ürünleri Sanayii
 Karayolu Taşıt ve Araçları Sanayii
 Makina İmalât Sanayii
 İçki Sanayii
 Demirden Başka Metaller Sanayii
 Elektrik Makinaları Sanayii
 Lâstik Sanayii
 Seramik Sanayii
 Cam Sanayii
 Tarım Araç ve Makinaları Sanayii
 Basın Sanayii
 Plâstik Sanayii ve
 Çimento Sanayii
 Kâğıt Sanayii
 Elektronik Sanayii
 Deri ve Kösele Sanayii
 Demiryolu Taşıt Sanayii
 Pışmış Kilve Çimentodan Gereçler
 Sanayii
 Gemi İnşaatı
 Uçak Bakım ve Onarımı

1969

1 Gıda Sanayii
 2 Dokuma ve Giyim Sanayii
 3 Petrol Ürünleri Sanayii
 4 Demir - Çelik Sanayii
 5 Tütün Sanayii
 6 Kimya Sanayii
 7 Orman Ürünleri Sanayii
 8 Madeni Eşya Sanayii
 9 Karayolu Taşıt ve Araçları
 Sanayii
 10 Makina İmalât Sanayii
 11 Elektrik Makinaları Sanayii

12 İçki Sanayii
 13 Demirden Başka Metaller
 Sanayii
 14 Seramik Sanayii
 15 Lâstik Sanayii
 16 Cam Sanayii
 17 Tarım Araç ve Makinaları
 Sanayii
 18 Basın Sanayii
 19 Plâstik Sanayii
 20 Çimento Sanayii
 21 Kâğıt Sanayii

- 22 Deri ve Kösele Sanayii
- 23 Elektronik Sanayii
- 24 Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii

- 25 Demiryolu Taşıt Sanayii
- 26 Gemi İnşaatı
- 27 Uçak Bakım ve Onarımı

1970

1971

- 1 Gıda Sanayii
- 2 Dokuma ve Giyim Sanayii
- 3 Petrol Ürünleri Sanayii
- 4 Demir - Çelik Sanayii
- 5 Kimya Sanayii
- 6 Tütün Sanayii
- 7 Orman Ürünleri Sanayii
- 8 Madenî Eşya Sanayii
- 9 Karayolu Taşıt ve Araçları Sanayii
- 10 Makina İmalât Sanayii
- 11 Elektrik Makinaları Sanayii
- 12 Seramik Sanayi ve Demirden Başka Metaller Sanayii
- 13 İçki Sanayii
- 14 Lâstik Sanayi
- 15 Cam Sanayii
- 16 Tarım Araç ve Makinaları Sanayii
- 17 Plâstik Sanayii
- 18 Basın Sanayii
- 19 Kâğıt Sanayii ve Çimento Sanayii
- 20 Deri ve Kösele Sanayii
- 21 Elektronik Sanayii
- 22 Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii
- 23 Demiryolu Taşıt Sanayii
- 24 Gemi İnşaatı
- 25 Uçak Bakım ve Onarımı

- 1 Gıda Sanayii
- 2 Dokuma ve Giyim Sanayii
- 3 Petrol Ürünleri Sanayii
- 4 Kimya Sanayii
- 5 Demir - Çelik Sanayii
- 6 Tütün Sanayii
- 7 Madenî Eşya Sanayii
- 8 Orman Ürünleri Sanayii
- 9 Karayolu Taşıt ve Araçları Sanayii
- 10 Makina İmalât Sanayii
- 11 Elektrik Makinaları Sanayii
- 12 Seramik Sanayii
- 13 Demirden Başka Metaller Sanayii
- 14 İçki Sanayii
- 15 Lâstik Sanayii
- 16 Plâstik Sanayii
- 17 Cam Sanayii
- 18 Tarım Araç ve Makinaları
- 19 Kâğıt Sanayii
- 20 Basın Sanayii
- 21 Çimento Sanayii
- 22 Demiryolu Taşıt Sanayii
- 23 Deri ve Kösele Sanayii
- 24 Elektronik Sanayii
- 25 Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii
- 26 Gemi İnşaatı
- 27 Uçak Bakım ve Onarımı

KATMA DEĞER TAHMİNLERİ

Katma değer hesabı için Devlet İstatistik Enstitüsü 1964 yılı Sanayi ve İşyerleri Sayımı : İmalat Sanayii sonuçlarından faydalanılmıştır. 1964 yılı için hesaplanan katma değer üretim oranları katma değer hesaplamak istediğimiz 1967 yılından sonraki senelere de uygulanmıştır. Bu uygulama-

ma ilk bakışta yanlış neticeler elde edileceği düşüncesi yaratabilir. Fakat kısa vadede :

- 1) Teknolojik şartların değişmediği,
- 2) İşçi ücretlerindeki değişmelerin fazla olmayacağı, olsa bile imal edilen malın satış fiyatını etkileyeceği,
- 3) Girdi olarak kullanılan kalemlerdeki fiyat değişikliklerin malın satış fiyatını etkileyeceği; kabul edilirse neticenin umumî seyir hakkında bir fikir vereceği kabul edilebilir.

Katma değer hesabı şu yoldan yapılmıştır

Katma değer = output (çıktı) — input (girdi)

Input (girdi) değeri = satın veya devralınan hizmetler (akaryakıt dahil) + I — Ocak itibariyle ham madde, yakıt, yardımcı madde, ambalaj malzemesi stokları + Dışardan satın alınan elektrik — 31 — Aralık tarihindeki ham madde, yakıt, yardımcı madde, ambalaj malzemesi stokları. *Output (çıktı) değeri* = satışlar, ifa edilen hizmetler + 31 Aralık tarihindeki mamul ve yarı mamul maddeler stoku + yıl içinde satılan elektrik + İşverenin kendi personeli tarafından ihtiyacı için imal edilen sabit kıymetler — I — Ocak tarihindeki mamul ve yarı mamul maddeler stoku).

1964 yılı için hesaplanan katma değer / üretim değerleri imalat sanayii alt kesimleri için şöyledir : (Kesimler itibariye Katma Değerin kıymeti, yıllar itibariyle artış hızı, ve toplam katma değer içindeki yüzde payı tablo 2.12, 2.13 ve 2.14 den takip edilebilir.)

İmalât Kolu	Katma değer/Üretim (1964) %
Gıda Sanayii	25
İ.ki Sanayii	56
Tütün Sanayii	26
Dokuma ve Giyim Sanayii	35
Orman Ürünleri Sanayii	40
Kâğıt Sanayii	55
Basım Sanayii	56
Deri - Kösele Sanayii	24
Lâstik Sanayii	34
Plâstik Sanayii	38
Kimya Sanayii	43
Petrol Ürünleri Sanayii	33
Çimento Sanayii	89
Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii	56
Cam Sanayii	45
Seramik Sanayii	68
Demir - Çelik Sanayii	35
Demirden Başka Metaller Sanayii	41
Madenî Eşya Sanayii	37
Makina İmalât Sanayii	40
Tarım Alet ve Makinaları Sanayii	39
Elektrik Makinaları Sanayii	43
Elektronik Sanayii	35
Karayolu Taşıt ve Araçları Sanayii	27
Demiryolu Taşıt Sanayi	44
Gemi İnşaatı	67
Uçak Bakım ve Onarımı	53

Katma değer için imalat sanayii kollarını yıllar için sıraya koyarsak şu neticeleri almaktayız.

Birinci sırayı 1967 yılından 1970'e kadar gıda sanayii almakta 1971 plân rakamlarına göre aynı sırayı muhafaza etmektedir.

Toplam imalat sanayii katma değeri içindeki payıda 1967'den itibaren % 25.21, % 24.35, % 23.38, % 21.45 olmuş 1971 yılında da plân üretim tahmininden % 19.66 olacağı görülmektedir.

İkinci sırada görülen Dokuma ve giyim sanayiinin de yıllar itibariyle durumunu muhafaza ettiğini görüyoruz. Toplam imalat sanayii katma

değeri içindeki payıda 1967'den itibaren % 17.91, % 17.17, % 16.67, % 16.60 olmuş 1971 yılı plânına göre de % 15.64 olacaktır.

Petrol Ürünleri sanayii 1967-1968 yıllarında üçüncü sırada, 1969-1971 yılları arasında da dördüncü sırada bulunmaktadır. Toplam içindeki payı sırayla % 6.46, % 6.55, % 5.72, % 6.78 ve % 8.05 dir.

Demir-Çelik sanayii 1967-1968 yıllarında dördüncü 1969-1971 yıllarında beşinci sırayı işgal etmektedir. Toplam içindeki payıda sırayla % 6.15, % 6.12, % 5.63, % 6.10 ve % 5.70 dir.

Kimya sanayii 1967-1968 yıllarında beşinci sırayı 1969-1971 yıllarında üçüncü sırayı işgal etmektedir. Toplam içindeki payı sırayla % 5.72, % 5.95, % 6.79, % 7.07 ve % 8.32 dir.

Orman Ürünleri Sanayii 1967 yılından 1971 yılına kadar altıncı sırayı muhafaza ettiği görülmektedir. Toplam içindeki payı sırayla % 4.44, % 4.39, % 4.88, % 4.85 ve % 4.55 dir.

Madeni Eşya Sanayii 1967-1969 yıllarında yedinci sırada 1970-1971 yıllarında da sekizinci sırada bulunmaktadır. Toplam içindeki payı sırayla % 4.24, % 4.35, % 4.41, % 4.30 ve % 4.22 dir.

Seramik sanayii 1967'de sekizinci, 1968-1969 yıllarında dokuzuncu, 1970-1971 yıllarında da yedinci sırada bulunmaktadır. Toplam içindeki payı sırayla % 3.70, % 3.55, % 3.76, % 4.47 ve % 4.24 dır.

Tütün Sanayii 1967 yılında dokuz, 1968-1969 yıllarında sekiz, 1970-1971 yıllarında da dokuzuncu sırayı almaktadır. Toplam içindeki payı sırayla % 3.54, % 3.97, % 4.29, % 4.10 ve % 3.66 dir.

Makina İmalat sanayii 1967'de onuncu 1968'de onbirinci, 1969-1971 yıllarında da onuncu sırayı işgal etmektedir. Toplam içindeki payı sırayla % 2.70, % 2.63, % 2.86, % 2.97 ve % 3.19 dur.

İçki Sanayii 1967'de onbir, 1968'de oniki 1969-1970 yıllarında onbir, 1971 yılında da onikinci sırada bulunmaktadır. Toplam içindeki payı sırayla % 2.56, % 2.70, % 2.83, % 2.67 ve % 2.52 dir.

Karayolu Taşıt ve Araçları imalatının 1967-1970 yılları arasında onikinci sırayı işgal ettiğini 1971 yılında da plân hedeflerine göre onbirinci sırayı alacağını görmekteyiz. Toplam içindeki payı sırayla % 2.29, % 2.45, % 2.74, % 2.31 ve % 2.71 dir.

Lastik sanayii 1967 yılında onüçüncü, 1968-1969 yıllarında onyedinci, 1970 yılında onsekizinci ve 1971 yılında da ondokuzuncu sırada bu-

lanmaktadır. Toplam içindeki payı sırayla % 1,88, % 1,47, % 1,39, % 1,31 ve % 1,36 dir.

Cam sanayiini 1967'de öndört, 1968'de onüç 1969-1971 yıllarında da öndördüncü sırada görmekteyiz. Toplam içindeki payı sırayla % 1,82, % 1,94, % 2,09, % 2,08, ve % 2,00 dir.

Elektrik makinaları sanayii 1967-1968 yıllarında onbeşinci, 1969-1971 yıllarında da onüçüncü sırada bulunmaktadır. Toplam içindeki payı sırayla % 1,71, % 1,92, % 2,25, % 2,20 ve % 2,36 dir.

Demirden Başka Metallerin imali 1967 yılında onaltıncı, 1968 de öndördüncü, 1969-1971 yıllarında onbeşinci sırayı işgal etmektedir. Toplam içindeki payı sırayla % 1,69, % 1,93, % 2,03, % 2,05 ve % 1,94 dür.

Basım Sanayiini 1967 de onyedici, 1968-1970 yıllarında onaltı, 1971 yılında da onyedinci sırada görmekteyiz. Toplam içindeki payı sırayla % 1,40, % 1,56, % 1,60, % 1,67 ve % 1,76 dir.

Kâğıt sanayii 1967 yılında onsekizinci 1968-1969 yıllarında ondokuzuncu, 1970 yılında onyedinci ve 1971 yılında da onaltıncı sırada bulunmaktadır. Toplam içindeki payı sırayla % 1,19, % 1,20, % 1,05, % 1,34 ve % 1,79 dur.

Çimento sanayiini 1967 yılında ondokuzuncu sırada Tarım Araç ve Makinaları imalatı ile beraber görüyoruz. 1968 de yirmi, 1969-1971 yıllarında da yirmibirinci sırayı almıştır. Toplam içindeki payı sırayla % 0,99, % 0,90, % 1,10 ve % 1,10 dur.

Tarım Araç ve Makinaları imalatı 1967 yılında ondokuz (çimento ile beraber), 1968 ve 1969 yıllarında onsekiz, 1970 de ondokuz, 1971 yılında da yirminci sırayı işgal etmiştir. Toplam içindeki payı sırayla % 0,99, % 1,22, % 1,34, % 1,22 ve % 1,28 dir.

Plâstik Sanayii 1967'de yirminci, 1968'de yirmibirinci, 1969 ve 1970 yıllarında yirminci, 1971 yılında da onsekizinci sırayı aldığı görülmektedir. Toplam içindeki payı sırayla % 0,81, % 0,85, % 0,96, % 1,17 ve % 1,40 dir.

Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler imalini 1967 yılında yirmibir, 1968-1970 yıllarında yirmiki, 1971 yılında da yirmüçüncü sırada görmekteyiz. Toplam içindeki payı sırayla % 0,66, % 0,71, % 0,74, % 0,69 ve % 0,64 dür.

Elektronik Sanayii 1967'de yirmiki 1968'de yirmüç, 1969 ve 1970 yıllarında yirmidört, 1971'de de yirmibeşinci sırayı işgal etmektedir. Toplam içindeki payı sırayla % 0,60, % 0,57, % 0,42, % 0,36 ve % 0,41 dir.

Demiryolu imalının 1967 yılında yirmiiç, 1968'de yirmidört, 1969 ve 1970 yıllarında yirmibeş, 1971'de de yirmikinci sırayı aldığını görmekteyiz. Toplam içindeki payı % 0.50, % 0.54, % 0.41, % 0.35 ve % 0.73 dür.

Gemi İnşaat sanayii 1967 ve 1968 yıllarında yirmidört, 1969 ve 1970 yıllarında yirmiiç, 1971 yılında da yirmidördüncü sırayı almaktadır. Toplam içindeki payı sırayla % 0.45, % 0.54, % 0.49, % 0.45 ve % 0.45 dir.

Deri ve Kösele imali 1967-1971 yıllarında alttan ikinci sırayı muhafaza etmekteidr. Toplam içindeki payı sırayla % 0.35, % 0.33, % 0.32, % 0.30 ve % 0.28 dir.

Uçak Bakım ve Onarımı 1967-1971 yılları arasında en alttaki sırayı almaktadır. Toplam içindeki payı % 0.04, % 0.05, % 0.05, % 0.04 ve % 0.04 dür.

İSTİHDAM VE SONUÇ

İmalat sanayiinde işgücü talebi 1967 yılından itibaren şöyledir:

İşgücü talebinin yıllık ortalama % artışı	1967	1968	1969	1970	1971
8.6	1.263	1.369	1.488	1.618	1.761

Kaynak : DPT., Kalkınma Plânı, İkinci Beş Yıl 1968 - 1972, Sayfa 133.

EK : 2

İmalat Sanayiinde Katma Değer İtibariyle Durum

1969

1 Gıda Sanayii	7 Madeni Eşya Sanayii
2 Dokuma ve Giyim Sanayii	8 Seramik Sanayii
3 Petrol Ürünleri Sanayii	9 Tütün Sanayii
4 Demir-Çelik Sanayii	10 Makina İmalat Sanayii
5 Kimya Sanayii	11 İçki Sanayii
6 Orman Ürünleri Sanayii	12 Karayolu Taşıt ve Araçları S.

13 Lastik Sanayii	20 Plastik Sanayii
14 Cam Sanayii	21 Pişmiş Kil, Çimentodan Gereçl.
15 Elektrik Makinaları Sanayii	22 Elektronik Sanayii
16 Demirden Başka Metaller S.	23 Demiryolu Taşıt Sanayi
17 Basım Sanayii	24 Gemi İnşaat
18 Kâğıt Sanayii	25 Deri ve Kösele Sanayii
19 Çimento ve Tarım Araç ve M. S	26 Uçak Bakım ve Onarımı

1968

1 Gıda Sanayii
2 Dokuma ve Giyim Sanayii
3 Petrol Ürünleri Sanayii
4 Demir-Çelik Sanayii
5 Kimya Sanayii
6 Orman Ürünleri Sanayii
7 Madeni Eşya Sanayii
8 Tütün Sanayii
9 Seramik Sanayii
10 İçki Sanayii
11 Makina İmalat Sanayii
12 Karayolu Taşıt ve Araçları S.
13 Cam Sanayii
14 Demirden başka Metaller S.
15 Elektrik Makinaları Sanayii
16 Basım Sanayii
17 Lastik Sanayii
18 Tarım Araç ve Makinaları S.
19 Kağıt Sanayii
20 Çimento Sanayii
21 Plastik Sanayii
22 Pişmiş Kil, Çimentodan Gereçl.
23 Elektronik Sanayii
24 Demiryolu Taşıt Sa. ve Ge. İn.
25 Deri ve Kösele Sanayii
26 Uçak bakım ve Onarımı

1969

1 Gıda Sanayii
2 Dokuma ve Giyim Sanayii
3 Kimya Sanayii
4 Petrol Ürünleri Sanayii
5 Demir - Çelik Sanayii
6 Orman Ürünleri Sanayii
7 Madeni Eşya Sanayii
8 Tütün Sanayii
9 Seramik Sanayii
10 Makina İmalat Sanayii
11 İçki Sanayii
12 Karayolu Taşıt ve Araçları S.
13 Elektrik Makinaları Sanayii
14 Cam Sanayii
15 Demirden Başka Metaller S.
16 Basım Sanayii
17 Lastik Sanayii
18 Tarım Araç ve Makinaları S.
19 Kağıt Sanayii
20 Plastik Sanayii
21 Çimento Sanayii
22 Pişmiş Kil, Çimentodan Ger. S
23 Gemi İnşaatı Sanayii
24 Elektronik Sanayii
25 Demiryolu Taşıt Sanayii
26 Deri ve Kösele Sanayii
27 Uçak Bakım ve Onarımı

1970

1 Gıda Sanayii	9 Seramik Sanayii
2 Dokuma ve Giyim Sanayii	10 Makina İmalat Sanayii
3 Kimya Sanayii	11 İçki Sanayii
4 Petrol Ürünleri Sanayii	12 Karayolu Taşıt ve Araçları S.
5 Demir - Çelik Sanayii	13 Elektrik Makinaları Sanayii
6 Orman Ürünleri Sanayii	14 Cam Sanayii
7 Madeni Eşya Sanayii	15 Demirden Başka Metaller S.
8 Tütün Sanayii	16 Basım Sanayii

17 Lastik Sanayii	23 Gemi İnşaatı Sanayii
18 Tarım Araç ve Makinaları S.	24 Elektronik Sanayii
19 Kağıt Sanayii	25 Demiryolu Taşıt Sanayii
20 Plastik Sanayii	26 Deri ve Kösele Sanayii
21 Çimento Sanayii	27 Uçak Bakım ve Onarımı
22 Pişmiş Kil, Çimentodan Ger. S.	

1971

1 Gıda Sanayii	15 Demirden Başka Metaller S.
2 Dokuma ve Giyim Sanayii	16 Basım Sanayii
3 Kimya Sanayii	17 Lastik Sanayii
4 Petrol Ürünleri Sanayii	18 Tarım Araç ve Makinaları S.
5 Demir - Çelik Sanayii	19 Kağıt Sanayii
6 Orman Ürünleri Sanayii	20 Plastik Sanayii
7 Madeni Eşya Sanayii	21 Çimento Sanayii
8 Tütün Sanayii	22 Pişmiş Kil, Çimentodan Ger. S.
9 Seramik Sanayii	23 Gemi İnşaatı Sanayii
10 Makina İmalat Sanayii	24 Elektronik Sanayii
11 İçki Sanayii	25 Demiryolu Taşıt Sanayii
12 Karayolu Taşıt ve Araçları S.	26 Deri ve Kösele Sanayii
13 Elektrik Makinaları Sanayii	27 Uçak Bakım ve Onarımı
14 Cam Sanayii	

I. ve II. Kalkınma plânlarında temel hedef ekonomik kalkınma olarak alınmış, yaratılacak katma değerın tam istihdamıda sağhyabileceği düşünölmüş ve istihdam bağımlı bir hedef olmuş ve buna göre bazı politika ve tedbirler öngörölmüşdür. Ancak bu güne kadar takip edilen değişmeler bu hedefin gerçekçi olduğunu doğrulayamamıştır. O halde işsizliğin ve dolayısıyla tam istihdamın plânlamada temel bir tercih olarak ele alınması zorunludur⁴.

İstihdamın herhangi bir kalkınma plânında tek ve başlıca amaç olarak ele alınmaması gerekir. İstihdamın kişi ve toplum için verimli olması lâzımdır.

Kalkınmada sürükleyici sektör olarak ele alınan sanayii sektörü istihdam amacıyla yapı değişikliğinden çok genişleme olanakları gösterebilmektedir. İstihdamın teknolojisi seçimini de etkileyebileceği muhakkaktır. Bu bakımdan teknoloji seçimi sorunlarına sınırlamalar getirilebilir.

4 DPT İstihdam - İnsangücü Özel İhtisas Komisyon raporu, sayfal, Kısım 1971.

Birinci Beş Yıllık plânda öngörülen ve bu dönemde gerçekleşen sanayii kesiminde çalışan nüfustaki artışları aşağıdaki tablodan takip etmek mümkündür.

Öngörülen BBYP		Gerçekleşen		(Bin kişi) Fark
Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
316.0	14.09	375.5	30.9	59.5

Kaynak : DPT, Kalkınma Plânı, İkinci Beş Yıl 1968-1972, sayfa 130.

Sanayii sektöründe öngörülen 316.000 ünitelik artış, 59500 fazlası ile 375500 olarak gerçekleşmiştir. Bu bütün istihdamın % 30.9 unu teşkil etmektedir. Aynı dönemde diğer sektörlerde hedefin altında kalmıştır.

İstihdamı etkileyen unsurlar.

Burada verimlilik istihdam ve katma değer arasındaki münasebeti açıklayabilmek için DPT İstihdam-İnsangücü Özel İhtisas Komisyonu raporu (Kasım 1971) nun 28 inci sayfasındaki korelasyon hesaplarını aynen alıyoruz.

“Prodüktivite ve katma değer in istihdama etkisini inceleyebilmek için, prodüktivite, output ve istihdam arasındaki ilişkiyi gösteren Dr. J. Van Waterschoot’un “Productivity and Economic Planning in Turkey”, 3 Mart 1971 tarihli raporundaki $R = R_0 + \frac{R_1 - R_0}{L}$ denklemi esas olarak alınmış ve bu denklemdeki R bağımlı değişken R ve R_1 bağımsız değişken şekline dönüştürülmüştür.

$$R = R_0 - \frac{R_1 - R_0}{L}$$

R’yi hesaplamak için iki yıl arasındaki istihdam farkı bulunmuş, bu fark ilk yılın istihdam hacmine bölünmüştür.

$$R = \frac{L_{t+1} - L_t}{L_t} \quad \text{“L” bir yıldaki istihdam}$$

hacmini göstermektedir. Aynı esastan hareket edilerek R_0 ve RuL değerleri hesaplanmıştır.

“O” bir yılda elde edilen katma değeri, uL ise emek proviktesini göstermektedir. (Adam başına katma değer)

Yıllar itibariyle sanayii sektörü için hesaplanan bu değerler çoklu regresyon formülünde kullanılmak suretiyle produktivitenin ve katma değerinin istihdama etki derecesi hesaplanmaya çalışılmıştır. (Kullanılan çoklu regresyon formülü $X_1 = a + b_{123} x_2 + b_{123} x_3$ dür).

Yukarıda da belirtildiği gibi, “X”₁ değerleri yerine 1962 den itibaren sanayii sektöründeki R_L değerleri, X_2 değerleri yerine bu sektördeki R_0 , ve X_3 değerleri yerine de bu sektörlerdeki RuL 'ler ele alınmıştır.

X_2 in katsayısı olan b_{123} bu sektörde katma değerdeki % 1'lik bir değişikliğin produktivite değişikliği ile birlikte istihdamda nasıl bir etki yapacağını, X_3 ün katsayısı olan b_{123} ise katma değerinde etkisiyle produktivitedeki % 1 lik değişikliğin, istihdamda nasıl bir etki yapacağını göstermesi gerekir.

Yıllar	R L x_1	R o x_2	$RuL(1)$ x_3
1963	7.347	7.999	0.604
1964	2.4	8.600	6.057
1965	3.906	8.900	4.807
1966	8.939	10.602	1.527
1927	9.202	12.299	2.835
1968	8.848	10.100	1.058
1969	8.903	9.399	1.004
	49.545	67.799	17.892
Ortalamalar	7.077	9.685	2.556

Regresyon denklemi, uygulama sonucu:

$$x_1 = 0.90 + 0.941 x_2 - 1.153 x_3$$

şeklinde ortaya çıkmıştır.

Bu denkleme göre katma değerinde etkisiyle, emek produktivitesindeki % 1'lik nisbi artış istihdamda 1.153 lük feragati gerektirmektedir

Bu durumda istihdamı arttırmak için prodüktiviteyi düşürmek gerekir sonucunu çıkarmamak yerinde olacaktır. Prodüktiviteyi düşürmeden istihdamı arttırmak, katma değeri arttırmakla olanaklıdır.

İşgücü plânlaması yapılırken katma değerdeki nisbî artışların, prodüktivitedeki nisbî artıştan fazla olarak plânlanması gerekmektedir.

Tablodaki değerler incelendiğinden Türkiye'de eldeki verilere göre sanayi sektöründe 1962 den itibaren ortalama yıllık prodüktivite artışları % 2.6, istihdamda ortalama % 7.077 ve katma değerde de % 9.6 civarında olmuştur.⁵

Az gelişmiş ülkelerde maliyetlerin dünya maliyetlerinin çok üstünde olması imalat sanayiinin ürünlerinin ihraç edilebilmesini önlemektedir. Az gelişmiş ülkeler için ihracat daha çok tarım ürünlerinde olmaktadır. Türkiye'de de durum az gelişmiş ülkeler doğrultusundadır. Az gelişmiş ülkelerin imalat sanayii maliyetlerini dünya maliyetlerine yaklaştıracak büyük verimlilik artışları ve iç mübadele hadlerinin aleyhe dönmesi sonucu, tek denge döviz kuru uygulamaları gerekmektedir. Az gelişmiş ülkeler böyle bir gelişmeyi sağlayamadıkça, tarım için daha düşük imalat sanayii için daha yüksek bir döviz kuru ile dünya ile ilişkilerini devam ettirmek mecburiyetinde kalacaklardır. Türkiye'de Birinci Beş Yıllık Plân döneminde başlayan verimlilik artışının süratlenmesi ve iç mübadele hadlerinin aleyhe dönmesi gelişimi, imalat sanayii ile tarım için dış dünya ile ilişkileri, tek denge kuruna doğru bir gidişin başladığını göstermektedir. İkinci Beş Yıllık Plân döneminde de aynı gelişmenin devam ettiği ve alman tedbirlerin etkili hale getirilmesi ile verimlilik artışının hızlanabileceği söylenebilir.

Genellikle gelişme hızına katkı yapan imalat sanayii alt kesimleri, kapital yoğunluğu ve ithalat oram yüksek kesimlerdir. Üretim bu alt kesimlerde istihdamdan çok verimlilik artışıyla gerçekleşmiştir. Gelişme hızı düşük ve üretim değeri içinde payı azalan alt-kesimler emek-yoğunluğu yüksek ve zaman içinde daha az da artmış olan kesimlerdir. Bu kesimlerde üretim, verimlilik değili, istihdam artışıyla gerçekleşmiştir.

5. RuL değerlerinin hesaplanmasında sanayinin katma değerleri, Devlet İstatistik Enstitüsü Türkiye Millî Geliri 1938, 1948, 1969 yayımının 11. sayfasındaki 1961 üretim amilleri fiyatlarıyla değerler, (1966, 1967, 1968 geçici tahminler, 1969 ön tahmin) istihdam hacmi ise Devlet Plânlama Teşkilâtının Türkiye'de işgücünü arzı, talebi ve işgücü fazlası tahminleri 1970 raporunda 53. sayfasındaki tablosundan alınmıştır (Başta adı geçen eser, dipnotu).

Yatırım malı ve bunlar için ara malı üreten sanayilerde gelişmenin istenilen hızda olmadığı görülmektedir. Bunun da esas sebebi olarak plân da öngörülen önemli projelerin bir kısmının başlatılamamış, bir kısmının da tamamlanmamış olması gösterilmektedir.

İthalatta en büyük ağırlığın yatırım mallarıyla ara mallara (Makina - teçhizat, suni gübre cam v.s.) verilmiş olması sanayileşmek ve sanayiinin problemlerini halletmek bakımından önemlidir.

FAYDALANILAN BAŞLICA ESERLER

T. C. Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilâtı, **Birinci Beş Yıllık Plân (1963 - 1967)**.

T. C. Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilâtı, **İkinci Beş Yıllık Plân (1968 - 1972)**.

DPT, **1970 Yıllık Programı**.

DPT, **1971 Yıllık Programı**.

Türkiye'nin İktisadî Gelişme Meseleleri, Cilt 1, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisadî Gelişme Enstitüsü Yayını, 1971.

Devlet Plânlama Teşkilâtı, "İstihdam-İnsangücü Özel İhtisas Komisyonu Raporu", (Kasım 1971).

Devlet İstatistik Enstitüsü, **1968 yılı**.

Devlet İstatistik Enstitüsü, **1964 Sanayi İve İş yerleri sayımı: İmalat Sanayii**

İstanbul Sanayii Odası, Yıllık Raporlar

İstanbul Sanayii Odası, "İmalat Sanayiinde Gelişmeler" (Teksir).